

Mekânsal, kültürel ve politik bağlamda gıda coğrafyası

The spatial, cultural and political context of food geography

Cemile Bahtiyar Karadeniz^{*a}

Makale Bilgisi

Derleme

DOI:

10.33688/aucbd.1722861

Makale Geçmişi:

Geliş: 19.06.2025

Kabul: 29.08.2025

Anahtar kelimeler:

Gıda coğrafyası

Mekânsal adalet,

Sürdürülebilir gıda

sistemleri

Kültürel kimlik

Öz

Gıda coğrafyası, gıdayı yalnızca biyolojik bir ihtiyaç olarak değil; üretim, dağıtım, tüketim ve atık süreçleriyle birlikte sosyo-mekânsal ilişkiler ağı içinde değerlendiren çok boyutlu bir olgu olarak ele almaktadır. Bu çalışma, genellikle akademik literatürde yeterince vurgulanmayan ancak günümüzün küresel sorunları açısından kritik öneme sahip olan bu alana mekânsal, kültürel ve politik boyutlarıyla dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Gıdanın üretimden tüketime kadar olan süreci çok ölçekli coğrafi analiz çerçevesinde incelenmiş; kırsal ve kentsel bağlamda gıda sistemlerinin dönüşümü değerlendirilmiştir. Gıda sistemlerinin doğal çevre koşulları (iklim, toprak, su kaynakları) ile beşerî faktörler (nüfus, ulaşım, kültür, politika) arasındaki etkileşimi ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Kentsel tarım, gıda güvencesi, gıda adaleti ve alternatif gıda ağları gibi çağdaş konular çalışmanın temel odak noktaları arasında yer almaktadır. Gıda coğrafyası, tarım coğrafyasından farklı olarak yalnızca üretime değil; tüketim alışkanlıkları, kimlik, toplumsal eşitsizlik ve kültürel temsillere de odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, gıda coğrafyasının güncel coğrafi düşünce içerisindeki konumunu ve eleştirel katkı potansiyelini ortaya koymaktadır.

Article Info

Review

DOI:

10.33688/aucbd.1722861

Article History:

Received: 19.06.2025

Accepted: 29.08.2025

Keywords:

Food geography

Spatial justice

Sustainable food systems

Cultural identity

Abstract

Food geography considers food not merely as a biological necessity, but as a multidimensional phenomenon embedded within a network of socio-spatial relationships encompassing production, distribution, consumption, and waste processes. This study aims to draw attention to this often underemphasized yet critically important field by exploring its spatial, cultural, and political dimensions. The research analyzes the transformation of food systems in both rural and urban contexts through a multi-scalar geographical lens. It thoroughly examines the interactions between natural environmental factors (climate, soil, water resources) and human factors (population, transportation, culture, policy). Contemporary issues such as urban agriculture, food security, food justice, and alternative food networks constitute the main focus areas of the study. Unlike agricultural geography, food geography extends beyond production to include consumption patterns, identity, social inequality, and cultural representations. Accordingly, this study positions food geography not only as a distinct academic field but also as a critical framework that offers analytical insights into contemporary geographical thought and spatial justice.

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author: cbkaradeniz@gmail.com

^a Ordu Üniversitesi, SBMYO, Ordu/Türkiye

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Food is no longer understood solely as a biological necessity but increasingly as a multidimensional phenomenon at the intersection of cultural, political, and economic forces. Classical agricultural geography traditionally focused on production, productivity, and land use, addressing questions such as how climate, soil, and technology shaped crop distribution. While this framework provided valuable insights into agricultural landscapes, it largely neglected the social, political, and cultural processes surrounding food. In recent decades, scholars have demonstrated that food also embodies power relations, cultural identity, and spatial inequalities.

Food geography, therefore, emerges as a field that both inherits and transcends the traditional concerns of agricultural geography. It analyzes how food is produced, distributed, and consumed within systems marked by inequality, symbolic representation, and governance structures. The aim of this study is to critically synthesize fragmented debates and position food geography within a holistic theoretical framework that highlights cultural, political, and spatial dimensions. Unlike reductionist perspectives that equate food with calories or yields, this article emphasizes its broader societal role: food as a carrier of meaning, a site of contestation, and a driver of structural transformation.

The interdisciplinary nature of food geography is central to this reframing. It draws upon agricultural, cultural, and economic geography, as well as anthropology, sociology, political science, environmental studies, nutrition, tourism, and transport studies. This breadth allows the field to examine not only production and distribution but also representation, identity, and power. By engaging with contemporary issues such as lab-grown meat, agro-industrial chains, and ethical debates around sustainability, food geography situates technological change within critical political economy and cultural critique. The field, therefore, is not simply an extension of agricultural geography but a transformative domain bridging ecological, economic, cultural, and political dimensions.

2. Methodology

This study employs the qualitative and critical literature review approach outlined by Boote and Beile (2005). Unlike descriptive reviews that merely summarize existing work, a critical review evaluates theoretical contributions, identifies methodological orientations, and highlights gaps or tensions in the literature. The goal here is to assess how food geography has evolved and to provide an integrated framework that connects diverse debates. The review draws on multiple academic databases, Web of Science, Scopus, JSTOR, ScienceDirect and Google Scholar, ensuring comprehensive coverage of both foundational and recent scholarship. In addition, empirical and policy-oriented reports by institutions such as FAO and OECD were included, offering insights into global governance frameworks and their geographical implications. Search terms included food geography, food systems, urban food policy, and food justice. Studies restricted to technical or biotechnological questions, without explicit geographical or socio-political analysis, were excluded to maintain focus on cultural, political, and spatial dimensions.

The theoretical framework builds on four complementary perspectives: Goodman and DuPuis' cultural political economy, which highlights the interplay of cultural meanings and economic structures. Winter's reconnection model, emphasizes rebuilding ties between producers, consumers and ecological systems. Slocum and Saldanha's critical geography approaches, which foreground issues of race, identity, and embodiment, delve into complex social dynamics. Lang and Heasman's sustainable food regimes, which interrogate the political economy of sustainability, offer a comprehensive approach to understanding global foods systems.

3. Findings and Discussion

3.1. Paradigm Shift in Agri-Food Geography

Agricultural geography initially concentrated on land use, crop patterns, and productivity, focusing heavily on environmental and technical parameters (Bowler, 1985; Grigg, 1974). This production-centered paradigm dominated until the mid-20th century. However, rapid transformations in global agriculture-including technological innovations, market integration, and rising socio-spatial inequalities-revealed the limits of such narrow approaches. From the 1980s onward, political economy perspectives reframed agri-food geography, emphasizing distribution networks, consumer practices, and global inequalities (Goodman & DuPuis, 2002; Marsden et al., 1993).

The cultural turn further expanded the field, bringing in themes of identity, belonging, and representation (Cook, 2008; Feagan, 2007; Shanahan, 2002). Food came to be seen not only as a material product but also as a cultural marker that reproduces identities and hierarchies. Yet this expansion provoked critique, Martin and Sunley (2001) cautioned that cultural interpretations sometimes obscured economic structures, while Actor-Network Theory was criticized for ignoring class-based inequalities and global power relations (Atkins & Bowler, 2001).

Meanwhile, neoliberal globalization transformed food systems through vertical integration, diminishing the role of small producers. Winter (2003, 2004) theorized these dynamics, showing how neoliberal policies subjected local farmers to global competition, even as ethical and sustainable food models gained visibility (Busch, 2003; Smith, 2020). Today, agri-food geography is a multidimensional research field that examines global power relations, local resistance, and structural transformation, while treating consumption patterns as reflections of both cultural preferences and political-economic change.

3.2. Socio-Cultural and Spatial Dimensions of Food Systems

Food systems are not only ecological or logistical but also deeply social and political. Harvey's (1990, 1996) geographical imagination highlights how food maps reveal inequalities and historical structures rather than neutral distributions. Food production, distribution, and consumption are shaped by cultural norms, political institutions, and global markets (Atkins & Bowler, 2001; Nicholls, 2009). Urban food systems illustrate this complexity. They are no longer simply infrastructure-based networks but arenas of justice, inclusion, and representation (Moragues-Faus & Morgan, 2015).

The concepts of food deserts and food swamps expose inequities rooted in income, transport, cultural competence, and community trust (Chen, 2014; Shannon, 2016; Walker et al., 2010). At the symbolic level, media and cultural discourses around organic, clean or natural foods reinforce class

privilege, often privileging white, middle-class consumers while excluding marginalized groups (Guthman, 2008; Johnston & Baumann, 2015; Slocum, 2007). Posthumanist approaches expand the scope further, conceptualizing food as vibrant matter with environmental and affective dimensions (Bennett, 2009). Everyday arenas (school meals, waste policies, seed governance) become politicized sites where social norms and embodied experiences intersect (Mol, 2008b; Roe, 2006).

3.3. Food Systems, Climate Change, and Food Security

Food systems are both dependent on and transformative of natural ecosystems, exerting direct impacts on sustainability. Agriculture consumes the majority of global freshwater and contributes to erosion, desertification, and biodiversity loss (Aydın, 2024; Doğan, 2024). Climate change intensifies these problems, creating a multidimensional crisis that threatens agricultural production and food security (Glantz et al., 2009). Rising temperatures, drought, and extreme weather reduce yields, while intensive farming practices degrade land and water (Gregory et al., 2005; Pehlivan, 2023). The consequences extend beyond productivity to farmer incomes, animal welfare, and nutritional quality (Duchenne-Moutien & Neetoo, 2021; Karabayır, 2025). Climate-induced volatility in prices destabilizes global food security (Kotz et al., 2024). In response, adaptive solutions such as agroecology, urban agriculture, and nature-based practices are gaining prominence (Çakmak & Gökalp, 2011; MacLachlan et al., 2025). Food geography contributes by framing adaptation as a socially embedded process, not merely a technical fix, and by integrating cultural and spatial perspectives into resilience strategies (Ateş Akkaya et al., 2024; Atkins, 1988).

3.4. Political and Cultural Depths of Food Geography

Food is a powerful site of cultural representation and political conflict. Shanahan (2002) argues that food studies, often marginalized, offer profound insights into everyday life and collective memory. Food is imbued with symbolic meanings connected to identity and power, reinforced through media and public discourse (Cook, 2008). National cuisines illustrate this dynamic: curry in Britain, for instance, reflects how foods migrate, transform, and become embedded in narratives of belonging (Haverluk, Block, Bell, McLarnon). Similarly, food justice debates expose spatial inequalities and highlight food's role as an entry point into broader questions of equity (Bellows & Hamm, 2002).

Critical and posthumanist approaches challenge reductionist perspectives by framing food systems as networks co-shaped by human and non-human actors (Bennett, 2009; Slocum & Saldanha, 2016). Inequities in Access, captured in terms such as food deserts or food voids, highlight the intersection of physical, cultural, and economic barriers (Cooksey-Stowers et al., 2017; Cummins & Macintyre, 2002). Geopolitical crises also expose the politics of food: has been weaponized in Gaza (WFP, 2023), while the Russia–Ukraine conflict disrupted global grain markets (UNCTAD, 2023). These overlapping crises underscore food's role as a geopolitical instrument (Saccone & Vallino, 2025).

3.5. Political, Cultural, and Embodied Geographies of Food

Food geography also highlights embodied and gendered experiences. Justice and inequality manifest spatially across class, race, and history. Global food systems generate uneven outcomes, reducing poverty in some regions while exacerbating vulnerability in others. Eating practices are socially

constructed, simultaneously reproducing and challenging norms of class, gender, and identity. Women's labor, often invisible, remains vital in local sustainable systems such as shea butter production. Food also carries memory and emotion, connecting individual experiences with broader cultural orders. Yet commodification restricts access for low-income groups, leading to discussions of food citizenship and food as commons. Meanwhile, technological dependency and knowledge loss threaten cultural sustainability.

3.6. Contemporary Reflections of Critical Food Geography

In its contemporary form, food geography expands to critically address labor, identity, ethics, gender, and race. Social movements such as food sovereignty, veganism, and food justice intersect with postcolonial and decolonial critiques, challenging hegemonic power structures. The embodiment of food links health and body norms to mechanisms of social control. Emerging Technologies GMOs, lab-grown meat, and 3D printing introduce ontological and ethical complexities while generating new inequalities of power and access. Locality and terroir, although tied to cultural identity, are increasingly commodified and stratified. Women's invisibilized labor, ecological unsustainability, and ethical contradictions remain central challenges, while global food circulation continues to reproduce colonial hierarchies. Postcolonial approaches stress the need to recognize local knowledge and resist hegemonic narratives. Food geography is thus not only about consumption and production but also about ethics, politics, and representation.

4. Conclusion and Evaluation

This study conceptualizes the transition from agricultural to food geography as a multi-layered transformation shaped by academic, socio-cultural, political, and economic contexts. Production-centered frameworks have given way to critical approaches emphasizing identity, inequality, and spatial justice. Food is now understood as a complex social phenomenon embedded in power relations and cultural politics. Feminist, postcolonial, and Black geographies provide crucial critiques of patriarchal and colonial structures, while technological shifts raise new ethical and political debates. Urban spaces have become arenas for sustainability and justice, they are no longer merely consumption sites. Amid global crises climate change, pandemics, conflicts food geography offers multi-scalar, interdisciplinary insights that provide solutions both theoretically and in practice.

Future research agendas will likely prioritize climate-resilient agriculture, digitalization, cultural hybridity, and posthumanist perspectives. These directions reflect not only the academic evolution of food geography but also its growing societal relevance in addressing inequalities, ecological crises, and cultural transformations within global food systems.

1. Giriş

Gıda, yalnızca fizyolojik ihtiyaçları karşılayan bir madde değil; aynı zamanda kültürel temsillerin, ekonomik eşitsizliklerin ve politik çatışmaların merkezinde yer alan çok katmanlı bir toplumsal olgudur. Bitkisel, hayvansal ya da madensel kökenli olabilir; ancak işlevi yalnızca beslenmeyle sınırlı değildir. Bireylerin büyümesi, sağlığı ve bağışıklığı kadar; kimlik inşası, toplumsal aidiyet, mekânsal eşitsizlikler ve yönetim süreçleriyle de doğrudan ilişkilidir (Belasco, 2008; FAO, 2023; Lang ve Heasman, 2015). Bu dönüşüm, özellikle pandemi sonrası kentlerde daha da görünür hâle gelmiş; gıda sistemleri yalnızca üretim ve tüketim zincirleri değil, adalet, kimlik ve politik temsil meseleleriyle iç içe geçen ilişkiler ağı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, gıda coğrafyası disiplini de tarımsal üretim odaklı klasik yaklaşımlardan uzaklaşarak; tüketim kültürleri, mekânsal eşitsizlik, gıda egemenliği ve sürdürülebilirlik gibi daha geniş temaları merkeze alan eleştirel bir araştırma sahası hâline gelmiştir.

Gıda coğrafyasının kuramsal gelişiminde önemli rol oynayan literatürlerden biri, *Progress in Human Geography* dergisinde yayımlanan ve Cook tarafından başlatılan üçlü makale dizisidir. İlk olarak Cook (2006), *following* yaklaşımıyla gıdanın üretimden tüketime uzanan maddi ve sembolik dolaşımını izleyerek küresel gıda ağlarını analiz etmiştir. *Following* yaklaşımı, gıda ürünlerinin küresel dolaşımını takip ederek onların mekânsal hareketleriyle birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkiler ağını çözümleyen bir yöntem sunar. Ardından gelen *mixing* başlıklı çalışmada (Cook, 2008), gıda kültürü, kimlik ve sınıfsal farklılıklar gibi konulara odaklanılmış; üçüncü ve son makale olan *after*s (Cook vd., 2011) ise disiplinlerarası açılımlar ve gelecekteki yönelimler üzerinden teorik katkılar sunmuştur. Bu yaklaşım, gıda ürünlerinin küresel hareketliliğini, kimlik politikalarını ve disiplinlerarası açılımları merkeze alarak, eleştirel gıda coğrafyasının gelişimine öncülük etmiştir.

Daha yakın dönemde Goodman (2016), *relational foodscapes* kavramsallaştırmasıyla, gıdayı yalnızca besin maddesi değil; ilişkisel mekânların ve *more-than-food* deneyimlerin bir bileşeni olarak ele almıştır. *Relational foodscapes*, gıdayı yalnızca fiziksel tüketimle sınırlı görmeyip, insanların ilişkiler kurduğu, duygular yaşadığı, kimlik inşa ettiği ve mekânları deneyimlediği çok boyutlu bir alan olarak yorumlar. Yani yemek yemek, sadece karın doyurmak değil; aynı zamanda sosyalleşme, kültürel aidiyet, bedenle kurulan ilişkiler ve hatta politika ile de iç içe geçen bir deneyimdir. Bu temel literatüre paralel olarak *Geography Compass* dergisinde yayımlanan sentezler de alanın yönelimlerini derinleştirmiştir. Örneğin, Hopma ve Woods (2014), gıda güvenliği ve egemenliğini politik coğrafyanın merkezine taşımış; Pettygrove ve Ghose (2016), kentsel gıda, sağlık ve diyet coğrafyalarını coğrafi bilgi sistemleri aracılığıyla analiz ederek, gıdanın kentle ve kamusal sağlık politikalarıyla kurduğu ilişkileri görünür kılmıştır. Bu çalışmalar, gıda coğrafyasının hem küresel ölçekli iktidar ilişkileri hem de yerel-kentsel bağlamlar üzerinden disiplinlerarası olarak yapılandığını göstermektedir.

Bu çalışma, mevcut literatürü kuramsal bir temel olarak benimsemekle birlikte, onu tamamlayıcı ve ileriye taşıyıcı bir konumda yer almakta; parçalı ve tematik odaklı yaklaşımların ötesine geçerek, kriz sonrası kentsel gıda sistemlerini çok eksenli ve bütüncül bir çerçeveye analiz etmeyi önermektedir. Önerilen üçlü çerçeve -mekânsal adalet, kültürel kimlik ve çok ölçekli yönetim- Cook'un maddi-sembolik analizinden, Goodman'ın ilişkisel mekân anlayışından ve *Compass* derlemelerindeki çok

yönlü tematik açılımlardan beslenmektedir. Ancak bu çerçeve, pandemi sonrası kentlerde gıda sistemlerine dair ortaya çıkan eşitsizlikleri, kültürel temsilleri ve yönetişimsel çatışmaları birlikte ele alarak, literatürde henüz bütüncül biçimde ele alınmamış çok katmanlı bir analiz önerisi sunmaktadır. Böylece çalışma, mevcut literatürün sunduğu katkıları yeniden örgütleyerek, gıda coğrafyasına hem güncel hem de kuramsal düzeyde özgün bir açılım getirmeyi hedeflemektedir.

Çalışmada, mevcut gıda coğrafyası literatürünün ötesine geçerek, üretim-tüketim zincirleri ve kentsel sağlık politikalarının sınırlarının ötesinde; kültürel temsiller, politik söylemler, iklim krizi, gıda adaleti ve yönetim gibi çok boyutlu eksenlerin kesişiminde yeni bir okuma sunulmaktadır. Uluslararası literatür ve yerel deneyimlerden beslenen bu makale, gıda coğrafyasının farklı bağlamlarda nasıl tartışılabileceğine dair daha geniş bir kuramsal çerçeve geliştirmektedir. Böylelikle, disiplinlerarası bir yaklaşım üzerinden iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik bağlamında özgün kavramsal açılımlar ortaya konmaktadır.

Gıda coğrafyası, bu çok katmanlı yapısıyla tek disiplinli yaklaşımların sınırlılıklarını ortaya koymuştur. Coğrafya bilimi ise gıda sistemlerini üretimden tüketime, dağıtımdan atık yönetimine kadar tüm süreçleri mekânsal, zamansal ve ölçeksel boyutlarıyla değerlendirme kapasitesine sahiptir (Gatrell, Reid & Ross, 2012; Ilbery & Maye, 2006). Gıda coğrafyası yalnızca üretim odaklı analizlerle sınırlı kalmamakta; tedarik zincirleri, tüketim kültürleri, sürdürülebilirlik, gıda güvencesi, toplumsal eşitsizlik ve kültürel kimlik gibi temaları da kapsamaktadır. Bu geniş perspektif, gıda coğrafyasını tarım coğrafyasının ötesine taşıyarak, coğrafyanın fiziki ve beşerî boyutlarını bütüncül biçimde ele alan hibrit bir araştırma alanına dönüştürmüştür (Boyle, 2015; Kneafsey, Maye, Holloway & Goodman, 2021). Dahası, alan sosyoloji, ekonomi, çevre bilimleri, tarım bilimleri ve politik ekoloji gibi çeşitli disiplinlerle etkileşim içinde gelişmektedir. Bu yapı, gıda sistemlerinin daha bütüncül ve çok ölçekli biçimde anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Çizelge 1. Gıda coğrafyası bilim dalları ilişkisi

Bilim Dalı	Gıda Coğrafyası ile İlişkisi
Tarım Coğrafyası	Tarım faaliyetlerinin mekânsal dağılımı, ürün desenleri, arazi kullanımı ve tarımsal verimlilik gibi konular, gıda coğrafyasının temel analiz alanlarını oluşturur (Grigg, 1995).
Ekonomik Coğrafya	Gıda üretimi ve dağıtımının ekonomik yönleri, gıda ticareti, pazar ağları ve gıda zincirleri incelenir (Goodman, DuPuis ve Goodman, 2012).
Ulaşım Coğrafyası	Gıdanın tarladan sofraya ulaşım süreçleri, lojistik sistemler ve altyapı ilişkileri analiz edilir.
Kültürel Coğrafya	Gıda kültürü, gastronomi coğrafyası ve geleneksel beslenme biçimlerinin mekânsal yapıları çalışılır (Bell ve Valentine, 1997).
Klimatoloji ve Jeomorfoloji	İklim değişikliği, doğal afetler, kuraklık gibi faktörlerin tarım ve gıda güvenliği üzerindeki etkileri değerlendirilir.
Biyocoğrafya	Flora ve fauna dağılımının gıda hammaddeleri üzerindeki etkisi incelenir.
Gıda Mühendisliği	Gıda güvenliği, kalite kontrol, gıda katkı maddeleri, işleme teknikleri gibi mikro düzeydeki bilimsel veriler katkı sunar.
Tarım Ekonomisi	Üretim maliyetleri, destekleme politikaları, sübvansiyonlar ve küresel fiyat dalgalanmaları çalışılır.
Beslenme Bilimleri	Toplumların beslenme alışkanlıkları, obezite, açlık, yetersiz beslenme gibi konularla gıda coğrafyasına veri sağlar (Lang ve Barling, 2012).
Turizm	Yöresel mutfaklar, coğrafi işaretli ürünler ve gastronomik miras, destinasyon çekiciliğini artırarak gıda temelli turizm türlerinin (gastronomi, kırsal, agro-turizm) gelişimine katkı sağlar (Everett ve Aitchison, 2008).

Disiplinlerarası bir karaktere sahip olan gıda coğrafyası, yalnızca tarım coğrafyasıyla değil; ekonomik, kültürel, çevresel, politik ve mekânsal coğrafyanın alt alanlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Söz konusu bileşenler, Çizelge 1’de görsel olarak özetlenmektedir. Rumney’in (2011) de vurguladığı gibi,

uzun süre coğrafya disiplini içinde ihmal edilmiş bir alan olarak görülen gıda coğrafyası, günümüzde artan akademik ilgiyle birlikte güçlü kuramsal katkılar sunmaya başlamıştır. Gıdanın yalnızca bir beslenme nesnesi değil; aynı zamanda kültürel kimliklerin, ekonomik ilişkilerin, politik yapının ve mekânsal eşitsizliklerin kesişiminde yer alan çok boyutlu bir olgu olduğu düşünüldüğünde, bu alandaki araştırmaların derinleşmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir.

Bu doğrultuda, gıdaya ilişkin toplumsal ilişkiler yalnızca maddi bir düzlemde değil; aynı zamanda kültürel, politik ve mekânsal perspektiflerle birlikte ele alınmakta ve bu çok katmanlı yapının çözülmesine yönelik analitik bir çerçeve önerilmektedir. Gıda sistemlerinin yalnızca üretim ve tüketim süreçleriyle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda toplumsal eşitsizlikler, kimlik oluşumları ve yerel-küresel dinamiklerle iç içe geçtiğini ortaya koymayı hedefleyen bu yaklaşım, gıda coğrafyasındaki kuramsal dönüşümü tartışmaya açarak alana özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

İlk olarak, gıda coğrafyasının tarihsel ve kuramsal gelişimi ile tarım coğrafyasından ayrılarak bağımsız bir araştırma alanına dönüşmesi ele alınmakta; ardından kültürel temsiller, iklim krizi, gıda adaleti, tedarik zincirleri ve yönetim gibi temalar aracılığıyla güncel yönelimler değerlendirilmektedir. Laboratuvar ortamında üretilen etler ve agro-endüstriyel üretim zincirleri gibi yeni üretim biçimleri üzerinden gıdayla kurulan ilişkiler yeniden düşünülmekte; bu süreçlerin coğrafi, etik ve kültürel yansımaları çok katmanlı biçimde analiz edilmektedir.

Bu bağlamda geliştirilen teorik yapı, mekânsal adalet, kültürel kimlik ve çok ölçekli yönetim olmak üzere üç temel eksene dayanmaktadır. Hem eleştirel uluslararası literatürü hem de pandemi sonrası kent mekânlarında gözlemlenen örüntüleri kapsayan bir analiz düzlemi sunan bu yapı; gıdaya erişim, kültürel tanınma ve yönetimsel adaletsizlik gibi meseleleri yalnızca pandemiyle sınırlı olmayan, savaş, göç, iklim krizi ve ekonomik dalgalanmalar gibi farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarla birlikte ele almaktadır.

Bu yaklaşım, eleştirel gıda çalışmaları, kültürel coğrafya ve siyasal ekoloji kuramlarını bir araya getirerek gıda sistemlerinin çok katmanlı yapısını çözümlemeye odaklanmaktadır. Bu sayede, gıdaya ilişkin politikaların toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiği, kimlikleri nasıl şekillendirdiği ve yerel ile küresel düzeyde nasıl gerilimler yarattığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Gıda, yalnızca bir üretim-tüketim nesnesi değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, mekânsal adalet arayışının ve kültürel temsillerin kesişiminde yer alan karmaşık bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Böylece, gıda coğrafyasına dair yerleşik kabuller sorgulanmakta ve alanın kuramsal dönüşümüne katkı sunabilecek eleştirel bir tartışma zemini inşa edilmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma, Boote ve Beile'nin (2005) nitel ve eleştirel literatür derlemesi standartları çerçevesinde kurgulanmıştır. Dolayısıyla amaç, yalnızca mevcut çalışmaları betimlemek değil; aynı zamanda alandaki kavramsal yönelimleri, metodolojik açılımları ve eleştirel tartışmaları bütüncül biçimde değerlendirmektir. Literatür seçimi sürecinde sistematik bir protokol izlenmiş, böylece hem kapsayıcılık hem de şeffaflık sağlanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle, Web of Science, Scopus, JSTOR, ScienceDirect, Taylor ve Francis Online ve Google Scholar gibi başlıca uluslararası veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiştir. Taramalarda zaman kısıtlaması yapılmamıştır. Bununla birlikte, gıda coğrafyasının kurucu metinlerine ve tarihsel öncüllerine (1980’ler ve 1990’larda yayımlanmış klasik kaynaklara) istisnai olarak yer verilmiştir. Ayrıca, FAO (2022, 2023) ve OECD (2021) gibi kurumların yayımladığı güncel raporlar, küresel gıda sistemlerinin yapısal dönüşümüne ilişkin ampirik veriler açısından destekleyici kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Taramada kullanılan anahtar terimler şunlardır: *food geography, agro-food geographies, food systems, urban food policy, food security, food justice, climate change and agriculture, food representation and identity*. Bu terimler hem başlık ve özet düzeyinde, hem de tam metin aramalarında kullanılmıştır. Çalışmaya dâhil edilme kriterleri, gıda coğrafyası ya da agro-gıda çalışmalarını doğrudan ele alan; coğrafi perspektifle kavramsal çerçeve geliştiren; politika, kültür veya mekânla bağlantılı analizler sunan çalışmaları kapsamaktadır. Buna karşılık biyolojik ya da mühendislik temelli olup coğrafi boyut taşımayan beslenme, gıda teknolojisi veya tarım mühendisliği araştırmaları hariç tutulmuştur.

Araştırma, gıda coğrafyasının doğuşu, dönüşümü ve disiplinler arası kesişimlerini anlamak amacıyla; eleştirel coğrafya, politik ekoloji, kültürel çalışmalar ve gıda sistemleri kuramları üzerine yazılmış uluslararası akademik kaynaklara dayanmaktadır. Literatür seçimi, içerik analiziyle yapılandırılmış; gıda sistemlerinin tarihsel gelişimi, kent-kır dinamikleri, alternatif gıda ağları (AFN), posthümanist yaklaşımlar ve mekânsal eşitsizlik gibi temalar etrafında kurgulanmıştır (Goodman vd., 2012). Bu bağlamda kuramsal dayanaklar olarak: Goodman ve DuPuis (2012): kültürel politik ekonomi temelli agro-gıda zinciri analizleri, Winter (2003, 2004): dört yönlü agro-gıda yeniden bağlantı modellemesi, Slocum ve Saldanha (2016): eleştirel sosyal coğrafya ve gıda çalışmaları literatürü, Lang ve Heasman (2015): endüstriyel (productivist) paradigma ile ekolojik-sürdürülebilir paradigma arasındaki kırılmayı tartışan sürdürülebilirlik ve gıda rejimleri kuramı, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu kuram, yalnızca üretim odaklı yaklaşımların ötesinde, çevresel, toplumsal ve sağlık temelli yeni bir paradigma ihtiyacını gündeme getirmektedir.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde gıda coğrafyasının temel kavramsal çerçevesi, tarihsel gelişimi, kentleşmeyle ilişkisi, kültürel ve teknolojik dönüşümleri ile eleştirel yaklaşımları kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Amaç, hem kuramsal altyapıyı hem de güncel tartışmaları disiplinler arası bir perspektifle analiz etmektir.

3.1. Gıda ve Tarım Coğrafyası: Disipliner Paradigma Değişimleri

Gıda coğrafyasının tarihsel gelişimi büyük ölçüde tarım coğrafyasının evrimsel dönüşümüyle paralel bir seyir izlemiştir. Tarım coğrafyası, 20. yüzyılın başlarında coğrafya disiplininin temel alt alanlarından biri olarak kurumsallaşmış; başta iklim, toprak özellikleri, su kaynakları ve topografik yapı olmak üzere fiziki çevre koşullarının tarımsal üretim üzerindeki etkileri temel inceleme alanını oluşturmuştur (Grigg, 1974; Ilbery, 1985). Ancak zamanla sosyal bilimlerde yaşanan teorik

dönüşümlerle birlikte yalnızca çevresel değil; toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerin de tarım süreçleri üzerindeki belirleyici rolü anlaşılmış; bu da disiplinin analitik çerçevesini genişletmiştir. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren politik ekonomi yaklaşımlarının yükselişiyle piyasa dinamikleri, kamu politikaları, kırsal kalkınma stratejileri, üretici-tüketici ilişkileri ve mekânsal eşitsizlik gibi temalar tarım coğrafyasının analiz alanına dâhil edilmiştir (Ilbery & Bowler, 1998).

Gıda, yalnızca biyolojik bir ihtiyaç değil; aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel faktörlerden etkilenen çok boyutlu bir olgudur. Bu çok katmanlı yapısı nedeniyle gıda sistemleri farklı disiplinlerin ortak ilgi alanı hâline gelmiş; coğrafya ise bu sistemlerin mekânsal boyutuna odaklanarak özgün kuramsal katkılar sunmuştur. Gıda sistemleri; üretim, dağıtım, pazarlama, tüketim ve atık yönetimi gibi süreçlerin bütününe kapsar. Artan nüfus, iklim değişikliği ve tarımsal biyoçeşitlilik kaybı gibi küresel sorunlar, bu sistemlerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (FAO, 2022; Şaylan, 2024; Watts, Ilbery & Maye, 2008). Bu nedenle yerel ve bölgesel gıda sistemleri; sağlık, sosyal adalet, çevre koruma ve ekonomik kalkınma gibi çok yönlü hedefleri bir arada gözeten çözümler üretmek açısından önem kazanmaktadır (Allen, FitzSimmons, Goodman & Warner, 2003).

Günümüzde gıda coğrafyası, sosyal bilimler, çevre bilimleri, halk sağlığı, ekonomi, antropoloji ve kültürel çalışmalar gibi farklı disiplinlerle kesişerek yalnızca üretimin nerede gerçekleştiği sorusuyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda gıdanın nasıl tüketildiği, bu süreçte kimlerin nasıl dâhil olabildiği ya da dışlandığı ve tüm bu süreçlerin hangi güç ilişkileri çerçevesinde biçimlendiği gibi sorulara da yanıt aramaktadır (Boyle, 2015). Bu çok yönlü ilgi alanı, gıda coğrafyasını tarım coğrafyasının sınırlarını aşan özgün bir kuramsal alan hâline getirmiştir. Ayrışma yalnızca tematik ya da ölçeksel düzeyde değil; aynı zamanda epistemolojik ve ontolojik temellerde de kendini göstermektedir.

Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında hız kazanan kentleşme dinamikleri ve kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, tarımsal üretimin ötesine uzanan süreçler –örneğin gıdanın işlenmesi, dağıtımı, pazarlanması, tüketimi ve atık yönetimi– giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu gelişmeler, gıda coğrafyasını sadece tarımın mekânsal örüntülerini inceleyen bir alt alan olmaktan çıkararak; tüketim kalıpları, lojistik altyapılar, kültürel temsiller, mekânsal eşitsizlikler ve gıda politikaları gibi çok katmanlı meseleleri odağına alan, disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak konumlandırmıştır (Atkins, 1988; Ilbery & Bowler, 1998).

Kuramsal açıdan gıda coğrafyası; üretimden tüketime kadar tüm süreci yer, mekân, zaman ve ölçek kavramları çerçevesinde analiz eder. Bu bağlamda hem fiziki coğrafyanın sunduğu çevresel bileşenleri (iklim, toprak, su kaynakları) hem de beşerî coğrafyanın odaklandığı sosyoekonomik faktörleri (demografi, ulaşım, tüketim örüntüleri) birlikte değerlendirir (Watts & Goodman, 1997). Kavramsal çerçeve içinde mekânsal adalet, gıda güvencesi, gıda egemenliği, sürdürülebilirlik, küresel tedarik zincirleri ve kentsel tarım gibi temalar öne çıkmaktadır (Lang & Heasman, 2015; Patel, 2009). Tarım coğrafyası ise bitkisel ve hayvansal üretimin çevresel ve toplumsal koşullarla ilişkisini inceler. Buna karşın gıda coğrafyası, bu üretimin ötesine geçerek işleme, depolama, lojistik, tüketim ve atık yönetimi gibi süreçleri de kapsamına alır (Atkins, 1988; Robinson, 2003). Ayrıca iklim değişikliği, gıda atıkları, toplumsal eşitsizlikler ve kentleşme ile ilişkili politikalar da gıda coğrafyasının güncel tartışma

konularındandır. Bu nedenle, gıda coğrafyası çağdaş gıda sistemlerini anlamada eleştirel ve bütüncül bir analiz çerçevesi sunar.

Tarım coğrafyasının geleneksel olarak üretim fonksiyonuna (arazi, emek, sermaye) odaklanan yaklaşımı günümüzde yetersiz kalmaktadır. Tarım, artık yalnızca üretim değil; işleme, dağıtım ve tüketim aşamalarını da içeren bir *gıda tedarik sistemi* olarak değerlendirilmektedir. Özellikle çok uluslu şirketlerin tedarik zincirinin farklı aşamalarında yer alması, tarımsal üretimin sanayileşmesini ve gıda sisteminde *dikey entegrasyonu* hızlandırmıştır (Bowler & Ilbery, 1987; Wallace, 1985). Bununla birlikte üretim, işleme ve perakende sektörleri arasındaki ilişkilerin yapısı ile üretici kararları üzerindeki etkiler hâlen yeterince araştırılmamıştır. Tüketici taleplerindeki değişimler ve gıda dışı sektörlerle kurulan bağlantılar da literatürde sınırlı yer bulmaktadır (Sargent, 1985). Artan şehirleşme, kadınların iş gücüne katılımı, yaşam tarzı değişimleri ve reklamcılık; dondurulmuş gıdalar, süpermarket zincirleri ve kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşmasını desteklemiştir. Bu süreç, gıda sisteminde daha derin entegrasyonları mümkün kılmıştır. Tarım coğrafyası açısından bu dönüşüm yalnızca üretim modellerini değil; aynı zamanda *sermaye yapısı*, *tüketim kültürü* ve *mekânsal ilişkiler* açısından da önemli bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Özellikle aile işletmelerinin bu dönüşüm karşısında nasıl yeniden yapılandığı ve dışsal baskılarla nasıl başa çıktığı, gelecekteki araştırmalar açısından kritik bir konudur (Bowler & Ilbery, 1987).

3.1.1. Tarım Coğrafyasında Yaklaşımlar ve Kapsam

Gıda coğrafyasının tarihsel çerçevesi, tarımsal üretim sistemlerinin geçirdiği üç temel devrimle ilişkilidir. Tarımsal üretim, insanlık tarihi boyunca üç temel devrimsel aşamadan geçerek günümüzdeki karmaşık ve çok katmanlı yapısına ulaşmıştır. Birinci Tarım Devrimi (Neolitik Devrim), yaklaşık 10.000 yıl önce avcı-toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçişi ve düzenli gıda üretimini beraberinde getirmiştir (Diamond, 1997). Bu dönem, tarımın yalnızca bir üretim faaliyeti değil, aynı zamanda mekânsal yerleşim düzenlerinin, toplumsal örgütlenmenin ve çevreyle kurulan ilişkinin yeniden tanımlandığı bir kırılma noktasıdır. İkinci aşama olan Orta Çağ Tarım Devrimi, özellikle 11. ve 13. yüzyıllar arasında Avrupa’da uygulamaya giren üçlü ekim sistemi, demir saban ve su değirmeni gibi teknolojik yeniliklerle tarımsal verimliliği artırmış; kırsal mekânlarda üretim sistemlerinin teknik altyapısını dönüştürerek üretim-nüfus ilişkisini yeni bir düzeye taşımıştır. Üçüncü Tarım Devrimi ise 20. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir ve yüksek verimli tohumlar, kimyasal gübreler, tarım ilaçları (pestisitler) ve gelişmiş sulama sistemlerinin devreye girmesiyle tarımsal üretimde niteliksel bir sıçrama yaratmıştır (Pretty, 2002; Tümerterkin ve Özgüç, 2022). Bu dönüşüm, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ****Yeşil Devrim**** adı altında uygulamaya konulmuş ve açlıkla mücadele, kırsal kalkınma ve üretim güvenliği gibi alanlarda temel bir strateji olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Yeşil Devrim, Üçüncü Tarım Devrimi’nin somut bir uygulama biçimi olarak, özellikle tarımsal verimliliğin düşük olduğu bölgelerde tarımsal modernleşmenin simgesi hâline gelmiştir (Hidroğlu, 2022; Tunçel, 2016).

Sanayi Devrimi ile birlikte tarımda makineleşme, ulaşım ağlarının gelişmesi (özellikle demiryolu ve deniz taşımacılığı) ve kentleşme süreçlerinin hız kazanması, kırsal üretim artışına paralel olarak kent merkezli gıda tüketimi dinamiklerini ortaya çıkarmıştır. Böylece yalnızca gıdanın üretimi değil; taşınması, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlanması da coğrafyanın araştırma konularına dâhil

olmuştur. Bu dönüşüm, *kentsel gıda sistemleri* (urban food systems) kavramının gelişmesine zemin hazırlamış ve kentlerdeki gıda arzı, pazarlanması ve tüketimi, gıda coğrafyasının önemli tartışma alanlarından biri hâline gelmiştir (Bell & Valentine, 1997; Morgan, Marsden & Murdoch, 2006). Literatürde bu dönüşüm; *tarım modernizasyonu*, *tarımsal sanayileşme*, *tarımsal rasyonalizasyon* ve *İkinci Tarım Devrimi* gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Ancak bu süreçlerin gelişme hızı ve düzeyi bölgesel olarak farklılık göstermiştir (Bowler, 1985; Wallace, 1985; Winsberg, 1980).

Tarım coğrafyası, tarım ve coğrafya disiplinlerinin ortak ilgi alanı olarak, tarımsal üretim süreçlerini ve bu üretimin mekânsal dağılışını inceleyen bir alt disiplindir. Coğrafyanın temel inceleme konularından biri olan *arazi kullanımı* (*land use*) ve bu kullanım sonucunda elde edilen ürünlerin bölgeden bölgeye farklı dağılış nedenleri, tarım coğrafyasının analiz çerçevesini oluşturur. Geniş anlamda tarım; hayvansal ve bitkisel ürünler (gıda maddeleri ve sanayi hammaddeleri) elde etmek amacıyla biyolojik, sosyal ve ekonomik çevre koşullarında yürütülen ekonomik faaliyetlerin bütünüdür ifade etmektedir (Doğanay & Coşkun, 2020). Sertkaya Doğan (2018:199), tarım coğrafyasını “yeryüzündeki tarımsal faaliyetlerdeki mekânsal değişimleri tanımlamak ve bu faaliyetler ile mekânsal kullanım ilişkilerini sebep-sonuç bağlamında açıklamak” olarak tanımlamaktadır. Bu alan, bitkisel ve hayvansal üretimin hem çevresel hem de toplumsal koşullarla olan ilişkisini inceler. Şahin ve Doğanay (2000, s.256), tarımsal faaliyetlerin bir parçası olan hayvancılığı; çeşitli evcil hayvanların beslenmesi, bu hayvanlardan ürün elde edilmesi ve iş gücünden yararlanılması şeklinde tanımlamaktadır. Buna karşılık Bulut (2010, s.135), ziraati yalnızca toprağa dayalı üretim faaliyetleri olarak ele almakta; toprağın işlenmesi, tohum ekilmesi veya fidan dikilmesi ve olgunlaşan ürünün hasat edilmesi süreçlerini kapsadığını belirtmektedir. Buna ek olarak hayvancılık, balıkçılık, arıcılık, ipek böcekçiliği, kültür mantarcılığı ve ormancılık gibi faaliyetlerin de ziraat kapsamına dâhil edilerek tümünün tarım kavramı altında değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu çalışma bağlamında tarım, tarımsal arazi üzerinde insan kontrolünde yürütülen bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerini kapsayan ekonomik bir etkinlik olarak ele alınmaktadır.

Tarımsal bilimler, bitkisel ve hayvansal üretim başta olmak üzere geniş bir yelpazeye sahip olmakla birlikte, odaklandıkları konular tarım coğrafyasının inceleme alanlarıyla kısmen örtüşse de yaklaşım ve yöntem bakımından farklılık gösterir. Tarımsal bilimler esasen bitkisel ve hayvansal üretim teknolojileriyle ilgilenen bir mühendislik disiplinleri topluluğu niteliğindedir; tarım coğrafyası bu üretim faaliyetlerini mekânsal farklılıklar, dağılış düzenleri ve bunların nedenleri çerçevesinde coğrafi bir bakış açısıyla ele alır (Doğanay & Coşkun, 2020; Morgan & Munton, 1971). Bu bağlamda tarım coğrafyası, bitkisel ve hayvansal üretimin nerede, neden ve nasıl gerçekleştiğini; iklim (sıcaklık, yağış, mevsimsel döngüler), toprak yapısı ve verimliliği, su kaynaklarının varlığı ile topografya gibi doğal unsurların yanı sıra demografi, tarımsal bilgi ve teknoloji düzeyi, ulaşım altyapısı, pazara erişim olanakları, kamu destek politikaları ve piyasa koşulları gibi beşerî faktörlerin karşılıklı etkileşimi üzerinden analiz etmektedir (Bryant & Johnston, 1992; OECD, 2021).

Bu bağlamda tarım coğrafyasının kuramsal temelleri başlangıçta fiziki çevre koşullarına - özellikle toprak, iklim ve su kaynaklarına- odaklanırken; zamanla davranışsal, kültürel ve politik-ekonomik yaklaşımlarla genişlemiştir (Aliağaoğlu, 2019; Doğan, 2018; Doğanay & Coşkun, 2012; Göney & Doğan Sertkaya, 2018; Kaygalak, 2023; Tümertekin & Özgüç, 2009). Bu dönüşüm, tarımsal

faaliyetlerin yalnızca çevresel belirleyicilerle değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik, kültürel ve politik faktörlerle de şekillendiğini göstermektedir. Davranışsal coğrafya, bireylerin ve toplulukların tarım ve gıda üretimindeki karar alma süreçlerini, algılarını ve tercihlerini inceleyerek; gıda sistemlerinin teknik ve ekonomik olduğu kadar değerler, inançlar ve deneyimlerle de biçimlendiğini vurgular (Atkins & Bowler, 2001; Burton, 2004b; Halfacree, 1993; Ilbery, 1998). Bu çerçevede gıda, yalnızca yaşamsal bir gereksinim değil; sağlık, kültür, kimlik ve toplumsal değerlerin kesişiminde yer alan çok boyutlu bir olgu hâline gelir.

Nitekim Doğan (2018), tarımsal faaliyetlerin mekânsal dağılımını çevresel koşullarla birlikte güncel çok aktörlü yaklaşımlar üzerinden değerlendirirken; Doğanay ve Coşkun (2012), Türkiye ve dünya tarım coğrafyasının temel kavramlarını, tarihsel gelişimini ve modernleşme süreçlerini açıklamaktadır. Bu gelişim çizgisi, tarım coğrafyasını yalnızca doğal koşulların belirleyiciliğine dayalı bir alt disiplinden çıkararak üretim sistemlerini toplumsal, ekonomik ve kültürel süreçlerle birlikte irdeleyen çok katmanlı bir yapıya dönüştürmüştür.

Gıda coğrafyasının ortaya çıkışı, tarım coğrafyasının fiziki çevreye dayalı tek boyutlu analizlerden çıkıp; üretim süreçlerinin yanı sıra tüketim dinamiklerine, gıdanın kültürel ve politik anlamına, gıda güvencesi, erişim eşitsizliği ve çevresel sürdürülebilirlik gibi çok yönlü meselelere odaklanan disiplinler arası bir paradigmaya evrilmesiyle yakından ilişkilidir (Goodman & DuPuis, 2002; Marsden, Murdoch, Lowe, Munton & Flynn, 1993). Böylece tarım ve gıda coğrafyaları, günümüzde çok disiplinli, çok aktörlü ve çok katmanlı yapılarıyla dikkat çeken stratejik araştırma alanları hâline gelmiştir. Grigg (1974), tarım coğrafyasının ilk dönemlerinde iklim, toprak ve topoğrafya gibi doğal unsurlara odaklanan analizlerin tarihsel gelişimini ortaya koyarken; Ilbery (1985), bu alanın zamanla sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları da kapsayacak şekilde genişlediğini belirtmektedir. Bu gelişim çizgisi, tarımsal üretim coğrafyasını geleneksel sınırlardan çıkararak kültürel antropoloji, sosyoloji, ekonomi ve siyaset bilimi gibi disiplinlerle etkileşimli hâle getirmiştir.

Bu noktada tarım coğrafyası, tarımı coğrafi açıdan bütün yönleriyle ele alan; doğa, toplum ve mekân ilişkisini birlikte inceleyen bir çerçeve sunarken; *tarımsal üretim coğrafyası* ise bu alanın içinde, özellikle üretim verileri, ürün desenleri ve üretim-mekân ilişkisine odaklanan daha dar bir alt disiplin olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla tarımsal üretim coğrafyası, bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinin nerede, neden ve nasıl gerçekleştirildiğini; bu süreçleri etkileyen doğal ve beşerî faktörlerin mekânsal ilişkilerini analiz etmektedir (Grigg, 1995; Ilbery, 1985). Bu çerçevede tarımsal üretim yalnızca doğal çevre koşullarının ürünü olarak değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve politik müdahalelerle şekillenen çok katmanlı bir süreçtir. Benzer şekilde, gıda sistemleri de artık yalnızca biyofiziksel unsurlarla değil; sosyo-politik yapılar, ekonomik ağlar ve kültürel normlarla birlikte değerlendirilmektedir. Bu nedenle coğrafi analizler, gıda güvenliği, iklim krizine karşı dayanıklılık, toplumsal eşitlik ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin anlaşılması açısından kritik bir çözümleme aracıdır.

3.1.2. Agro-Gıda Coğrafyasının Kuramsal Yaklaşımları

Gıda coğrafyası literatürü, farklı çalışmaların katkılarıyla disiplinin politik, kültürel ve mekânsal boyutlarını görünür kılmıştır. Shanahan (2002), gıda çalışmalarının küçümsenerek apolitik bir alan gibi

sunulmasına karşı, gıdanın kimlik, kültür ve politika ile derin bağlarını ortaya koyar. Bu yaklaşım, Bell'in (2002) mekânsal temsiller üzerinden kimlik ve aidiyetin nasıl kurulduğunu gösteren çalışmasıyla örtüşmektedir. Benzer biçimde, Cook (2008) gıdanın temsiller aracılığıyla ırk, sınıf ve cinsiyet ilişkileriyle iç içe geçtiğini; Cook vd. (2011) ise disiplinin çeşitliliğini ve politik doğasını vurgulamıştır. Feagan (2007), yerel gıda tartışmalarında mekânsal aidiyetin, toplumsal dayanışma ve kültürel kimliklerle nasıl birleştiğini göstermiştir. Tüm bu katkılar, Mandelblatt'ın (2012) belirttiği üç temel boyut -mekânsallık, siyasal ekonomi ve kimlik/aidiyet- ekseninde bir araya geldiğinde, gıda coğrafyasının yalnızca üretim ve tüketim süreçlerini değil, aynı zamanda kimliklerin inşasını, mekânsal aidiyetleri ve politik-ekonomik çatışmaları analiz eden çok boyutlu bir disiplin olduğunu ortaya koymaktadır.

Dikey entegrasyonun mekânsal ve sektörel (Smith, 2020; Symes & Marsden, 1985) düzeyde farklılaşmalar gösterdiği bilinmektedir. Ancak üretim, işleme ve perakende sektörleri arasındaki ilişkilerin yapısı ile üretici kararları üzerindeki etkiler hâlen yeterince araştırılmamıştır. Tüketici taleplerindeki değişimler ve gıda dışı sektörlerle kurulan ilişkilerin tarım sistemine etkileri de literatürde sınırlı olarak yer almaktadır (Sargent, 1985). Artan şehirleşme, kadınların iş gücüne katılımı, yaşam tarzı değişimleri ve reklamcılık gibi toplumsal dönüşümler; dondurulmuş gıdalar, süpermarket zincirleri ve kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşmasını desteklemiştir. Bu süreç, gıda sisteminde daha derin entegrasyonları mümkün kılmıştır. Ancak bu entegrasyonların yapısı, üreticiler üzerindeki etkileri ve bölgesel farklılıkları hâlen yeterince aydınlatılamamıştır. Ekonomi literatürü bu bağlantılara sınırlı düzeyde ilgi göstermiş olsa da, bazı çalışmalar ilerleme kaydetmiştir (Burns vd., 1983). Tarım coğrafyası açısından bakıldığında, bu dönüşüm yalnızca üretim modellerini değil; aynı zamanda sermaye yapısı, tüketim kültürü ve mekânsal ilişkiler açısından da önemli bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Özellikle aile işletmelerinin bu dönüşüm karşısında nasıl yeniden yapılandığı, dışsal baskılarla nasıl başa çıktığı ve iç dinamiklerini nasıl sürdürdüğü, gelecek araştırmalar açısından kritik bir konudur (Bowler & Ilbery, 1987).

Bu dönüşüm süreci, yalnızca üretim tekniklerini ve modellerini değil; gıdanın küresel ölçekteki mekânsal dağılımını, kırsal ve kentsel tüketim kalıplarını, lojistik altyapıları ve mekânsal organizasyon biçimlerini de etkilemiş, böylece üretimden tüketime uzanan bütün gıda sistemlerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte tarımda makineleşme, ulaşım ağlarının (özellikle demiryolu ve deniz taşımacılığı) gelişmesi ve kentleşme süreçlerinin hız kazanması, kırsal alanlardaki üretimin artmasına paralel olarak kent merkezli gıda tüketimi dinamiklerini ortaya çıkarmıştır. Böylece yalnızca gıdanın üretimi değil; taşınması, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlanması da analiz edilmesi gereken mekânsal süreçler hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, coğrafya disiplininde *kentsel gıda sistemleri* (*urban food systems*) kavramının gelişmesine ve kentsel mekânların gıda ile olan çok yönlü ilişkilerinin araştırılmasına zemin hazırlamıştır (Bahtiyar Karadeniz & Ergün, 2025; Bell & Valentine, 1997; Morgan vd., 2006).

Winter (2003, 2004, 2005), agro-gıda coğrafyasında belirlediği dört temel yeniden bağlantı hattı ile bu alandaki kuramsal yönelimleri çerçevelendirmektedir: *Tarım ve gıda, gıda ve politika, gıda ve doğa, çiftçiler ve ajans*. İlk bağlantı, son kırk yılda tarımsal üretimin neoliberal politikalarla yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir. Küreselleşme ve serbest ticaret politikaları, çiftçileri korumacı rejimlerden

uzaklaştırarak, piyasa odaklı düzenlemelerle baş başa bırakmıştır. Bu durum, üretimden pazarlamaya kadar tüm süreçleri daha esnek ve rekabetçi kılmış; yerel aktörleri küresel güç dengelerine karşı stratejik pozisyon almaya zorlamıştır. İkinci bağlantı olan *gıda ve politika*, gıdanın giderek daha fazla siyasallaştığını vurgular. Yerel pazarlarda yüksek katma değerli ürünlere olan ilgi artarken; adil ticaret, sürdürülebilir kalkınma ve katılımcı tarım gibi yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda alternatif gıda ağları, sadece ekonomik değil; etik ve politik boyutlarıyla da öne çıkmaktadır (Busch, 2003; Winter, 2004).

Üçüncü bağlantı olan *gıda ve doğa* eksen, günümüz tartışmalarında melezlik, maddiyat (materialities) ve doğa-kültür etkileşimi gibi kavramlarla ilişkilidir. Bu tartışmalar, gıdanın sadece biyolojik ya da ekonomik bir nesne olmadığını; aynı zamanda doğayla kurulan çok katmanlı ilişkilerin taşıyıcısı olduğunu vurgular (Anderson & Tolia-Kelly, 2004; Kirsch & Mitchell, 2004). Dördüncü bağlantı olan *çiftçiler ve ajans eksen* ise, tarım üreticilerini yapısal koşullara pasif biçimde tabi aktörler olarak değil, karar alan, strateji geliştiren ve direnç gösteren özneler olarak konumlandırır. *Ajans* kavramı, sosyal bilimlerin insan eylemi ve yapısalılık üzerine yürüttüğü klasik tartışmalarla doğrudan ilişkilidir (Winter, 2005).

Bu dört bağlantı, yalnızca agro-gıda coğrafyası literatürüne değil; daha geniş sosyal bilim alanlarına da kuramsal ve yöntemsel katkılar sunmaktadır. Gıda sistemlerinin analizi, bu yeni bağlantılar ışığında hem yerel pratikleri hem de küresel süreçleri birlikte değerlendirebilen çok katmanlı bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca agro-gıda coğrafyası, yalnızca bir üretim-tüketim zinciri analizinden ibaret değil; aynı zamanda politik, etik, mekânsal ve kültürel boyutları olan derinlemesine bir araştırma alanı olarak konumlanmasına olanak tanır (Anderson & Tolia-Kelly, 2004; Busch, 2003; Kirsch & Mitchell, 2004).

3.1.3. Agro-Gıda Coğrafyasında Paradigma Değişimi: Üretim-Tüketim-Politika Bağlamları

Agro-gıda coğrafyasının kuramsal temelleri, gıda sistemlerinin üretimden tüketime, dağıtımdan temsile kadar tüm süreçlerini çok katmanlı ve disiplinlerarası bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu alan, hem coğrafyanın mekânsal çözümleme gücünden hem de sosyal teorinin sunduğu kültürel, politik ve ekonomik araçlardan yararlanarak günümüz gıda sistemlerinin karmaşık doğasını anlamaya çalışmaktadır (Goodman & DuPuis, 2002; Marsden vd., 1993). Tarım coğrafyasında uzun süre *üretim merkezli yaklaşımlar* egemen olmuş, gıda ise çoğunlukla ekonomik bir emtia olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarına kadar yapılan çalışmalar, tarımsal üretim süreçlerini doğal çevre koşulları, arazi kullanımı ve verimlilik ölçütleri üzerinden açıklamaya odaklanmıştır (Bowler, 1985; Grigg, 1974; Ilbery, 1985). Ancak bu dar çerçeve, giderek artan toplumsal ve mekânsal sorunları açıklamakta yetersiz kalmış; bu durum gıda çalışmalarında daha kapsamlı, sistemsel bir bakış açısına ihtiyaç doğurmuştur. İşte bu bağlamda *agro-gıda coğrafyasında paradigma değişimi* tartışmaları öne çıkmaktadır (Winter, 2003; Goodman & DuPuis, 2002).

Tarımsal üretim, iki temel kategori altında ele alınır: bitkisel üretim (tahıllar, sebzeler, meyveler, endüstri bitkileri) ve hayvansal üretim (büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvanları, arıcılık). Ürün dağılımı, yalnızca çevresel koşullara değil; aynı zamanda pazara erişim, tüketim alışkanlıkları ve politik yönlendirmelere de bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Ilbery, 1998; Robinson, 2003).

Ancak bir dönem, tarım coğrafyasındaki araştırmalar gıda konusuna neredeyse hiç değinmemiş, gıda ise yalnızca ham bir emtia olarak görülmüştür. Gıda coğrafyasıyla ilgilenen coğrafyacılar ise genellikle ekonomik coğrafya içinde yer almakta; çalışmalar çoğunlukla perakende dağılımı, ticari ağlar ve pazar organizasyonları gibi konulara odaklanmaktaydı (Marsden vd., 1993; Morgan vd., 2006). Her iki yaklaşım da üretimi merkeze alırken, *tüketim süreçlerini sistematik biçimde ihmal etmiştir*. Bu durum, tüketim, kimlik ve kültür boyutlarının gıda coğrafyası literatürüne dâhil edilmesiyle aşılmaya başlanmıştır (Feagan, 2007; Goodman & DuPuis, 2002).

1980'lerden itibaren politik ekonomi yaklaşımlarının güç kazanmasıyla birlikte, tarım coğrafyasında önemli bir yönelme yaşanmış; tarımsal üretimin ötesine geçilerek gıda tedarik zinciri, dağıtım ilişkileri ve tüketim kalıpları gibi daha kapsamlı sistemlerin analizi gündeme gelmiştir. Bu değişim, yalnızca tarım işletmesinin sınırlarını aşmakla kalmamış; aynı zamanda tarımın kapitalist üretim ilişkileri içindeki konumunu yeniden düşünmeyi zorunlu kılmıştır (Winter, 2003). Son yıllarda bu dönüşüm daha da derinleşmiş; özellikle tüketim kavramının yeniden keşfiyle birlikte, postmodern ve postyapısalcı sosyal bilim yaklaşımlarının etkisiyle tüketim kültürü, kimlik ve aidiyet gibi kavramlar agro-gıda çalışmalarına dâhil edilmiştir (Goodman & DuPuis, 2002). Ekonomik coğrafyada kültürün yeniden gündeme gelmesi, bu alanı daha geniş bir teorik zeminle buluşturmuştur. Ancak bu dönüşüm bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Martin ve Sunley (2001), geleneksel ekonomik indirgemeciliğin yerine kültürel özcülüğün geçirilmesinin yeni sorunlara yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Bu uyarı, politik ekonomi yaklaşımının hâlen güçlü etkisini sürdürdüğü bir bağlamda önemlidir (Marsden vd., 1993; Marsden, 2000).

Her ne kadar kültürel coğrafya ve *aktör-ağ teorisi (ANT)*, tüketici deneyimlerini anlamak açısından değerli çerçeveler sunsa da; bu yaklaşımlar bazen sosyoekonomik eşitsizlikler ve gelir farklılıklarının tüketim mekânlarına erişim üzerindeki etkilerini yeterince dikkate almayabilir (Atkins ve Bowler, 2001). Marsden'in (2000) de belirttiği gibi, ANT metodolojik olarak güçlü olmakla birlikte, küresel ölçekteki güç ilişkilerini analiz etme konusunda sınırlı kalabilmektedir. Gıda zincirine ve tüketim kalıplarına yönelimin altında yalnızca kuramsal değişimler değil; aynı zamanda politik ve yapısal dönüşümler de yatmaktadır. Tarım ve gıda sistemleri artık homojen bir emtia yapısından, daha bölümlenmiş, çok katmanlı ve çok aktörlü yapılara doğru evrilmektedir. Bu nedenle günümüz araştırmaları, yeni bağlantılar kurma ve mevcut sistemler arası ilişkileri yeniden yorumlama ihtiyacından beslenmektedir.

3.2. Gıda Sistemlerinin Sosyo-Kültürel ve Mekânsal Boyutları

Gıda, hiçbir şeyin olmadığı kadar coğrafidir; çünkü yemek yemek, bireyleri toprağa, hayvanlara, teknolojilere, dijital ağlara ve ekolojik süreçlere bağlayarak hem yerel hem de küresel ölçekte çok katmanlı ilişkiler kurma imkânı tanır. Bu ilişkiler yalnızca maddi değil; aynı zamanda güç, siyaset, kimlik, eşitsizlik ve adalet gibi yapılarla da derinden ilişkilidir. Harvey'nin (1990; 1996) ortaya koyduğu *coğrafi hayal gücü* kavramı, mekânsal süreçleri toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerle birlikte değerlendirme kapasitesine işaret eder. Bu perspektif, gıda sistemlerinin yalnızca fiziksel dağılımlarını değil; aynı zamanda bu dağılımların ardındaki güç ilişkilerini, eşitsizlikleri ve tarihsel bağlamı anlamada analitik bir çerçeve sunmaktadır. Böylece gıdaya ilişkin haritalar, istatistikler ve anlatılar yalnızca nicel

veri setleri değil; mekânsal adaletsizlikleri, üretim–tüketim ağlarını ve bunların toplumsal etkilerini görünür kılan araçlar hâline gelmektedir.

Gıda coğrafyası, gıdanın üretimi, dağıtımı ve tüketiminin mekânsal düzenlerini analiz ederken; aynı zamanda gıdaya dair farklı anlamları *yer, alan, ölçek ve hareketlilik* gibi temel coğrafi kavramlarla ilişkilendirir. Bu bağlamda *gıda coğrafyaları* kavramı, gıdanın yalnızca fiziksel dolaşımına değil; aynı zamanda kültürel temsillerine ve tarihsel eşitsizliklerle şekillenmiş yapısal örüntülere de odaklanır. Gıdanın mekânsal dağılımı, çevresel koşulların yanı sıra güç ilişkileri, kontrol mekanizmaları ve sosyo-politik yapılarla şekillenir (Goodman, 2016). Bu noktada gıda coğrafyası, diğer alt disiplinlerden farklı olarak hem *metodolojik* hem de *disiplinler arası* bir yönelimle öne çıkmaktadır.

Yemek yemek, gündelik yaşamın en temel ve evrensel pratiklerinden biridir. Ancak bu eylem, biyolojik bir gerekliliğin ötesinde, bireyleri tarım işçileri, ticari işletmeler, çok uluslu şirketler, iklimsel koşullar, finansal piyasalar, ulaşım altyapısı ve uluslararası ticaret ağları gibi aktörlerle ilişkilendiren karmaşık küresel sistemlere bağlar. Bu pratikler aynı zamanda yerel kültürel coğrafyayı ve toplumdaki değişen değerleri yansıtarak *sosyo-mekânsal bir gerçeklik* oluşturur. Dolayısıyla gıda güvensizliği, yalnızca bir beslenme sorunu değil; mekânsal eşitsizliklerin ve küresel sistemsel kırılganlıkların bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir (Goodman vd., 2012; Nicholls, 2009).

Atkins ve Bowler (2001), gıda sistemlerini küresel üretim ve tüketim ağları içerisinde değerlendirerek, tarımsal üretim coğrafyasına politik ekonomi temelli bir bakış açısı kazandırmaktadır. Onlara göre gıda zinciri, üretimden perakendeye kadar uzanan yapısı içerisinde yalnızca arz–talep dinamikleriyle değil; aynı zamanda genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO), tüketim alışkanlıkları, kültürel tabular, yaş ve toplumsal cinsiyet gibi çok boyutlu faktörlerle şekillenmektedir.

3.2.1. Kentleşme ve Gıda: Kentsel Gıda Sistemleri

Sanayi Devrimi’nden itibaren hız kazanan kentleşme süreçleri, gıda üretim ve tüketim ilişkilerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Tarımsal üretim artık yalnızca kırsal bağlamlarda değil, kentsel yaşam biçimleri ve kent merkezli tüketim dinamikleriyle doğrudan ilişkili hâle gelmiştir. Ulaşım ve lojistik ağlarının gelişmesiyle birlikte kırsal üretim kent pazarlarına yönelmiş; kentler ise hem tüketim mekânları hem de gıda politikalarının yeniden şekillendiği merkezler olarak öne çıkmıştır.

Parkinson’un (2010) vurguladığı *yaşayan coğrafya* kavramı çerçevesinde gıdanın üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri, bireylerin küresel sistemlerle karşılıklı bağımlılığını anlamak için pedagojik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Gıda coğrafyası, bireylerin gıdaya dair kararlarının ardındaki ekonomik, çevresel ve kültürel süreçleri görünür kılarak, tarımsal üretimin kırsalın ötesinde kentsel bağlamlarda da anlam kazandığını göstermektedir. Bu bakış açısı, kentsel gıda sistemlerini mekânsal eşitsizlikler, gıda güvencesi, tüketim kalıpları ve kültürel çeşitlilik gibi konularla ilişkilendirerek coğrafi analizlerin merkezine taşımaktadır.

Kentleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, *gıdaya erişim, sürdürülebilirlik ve kent tarımı* günümüzün en önemli meseleleri hâline gelmiştir. Uzun süre boyunca kent planlamasında barınma, su ve enerji gibi konular öncelikli görülürken, gıda kırsal bir mesele olarak değerlendirilmiş ve göz ardı edilmiştir (Morgan, 2009). Ancak artan gıda güvencesi sorunları, gıda sistemlerinin kent ölçeğinde

planlanmasını ve adalet odaklı politikaların gündeme alınmasını zorunlu kılmıştır (Horst, McClintock & Hoey, 2017; Kasper vd., 2017; Maye, 2019; Morgan, 2013). Bu dönüşümle birlikte gıda, sürdürülebilir şehirlerin vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilmeye başlanmış; bu yaklaşım *Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Yeni Kentsel Gündem* (UN-Habitat, 2017) ve *FAO'nun Kentsel Gıda Gündemi* (2019) gibi küresel girişimler tarafından da desteklenmiştir (Birleşmiş Milletler, 2015; Cohen & Ilieva, 2021; FAO, 2019; Giambartolomei vd., 2021).

Bu gelişmeler doğrultusunda gıda yönetişimi ulusal düzeyden yerel yönetimlere kaymış, kentlerin sürdürülebilir gıda politikaları geliştirme çabaları hız kazanmıştır (Halliday & Barling, 2018; Morley & Morgan, 2021; Sonnino, 2023). Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi bu dönüşümün somut bir örneği olup, şehirlerin küresel ölçekte iş birliği yaptığı önemli bir ağ haline gelmiştir. 2015'te Milano'da başlayan süreç, 2021'de Sydney gibi yeni kentlerin katılımıyla daha da güçlenmiştir. Bununla birlikte *COVID-19 pandemisi*, kentlerdeki gıda eşitsizliklerini ve kırılganlıkları görünür kılarak kentsel gıda politikalarının önemini bir kez daha ortaya koymuştur (Fattibene, Mazzocchi, Antonelli, Marino & Romagnoli, 2023; Li vd., 2023). Bu politikalar, kent içi gıda üretimi, erişim, fiyatlandırma, güvenlik ve toplumsal dayanışma ekseninde şekillenmektedir (Havewala, 2021; Hsu & Han, 2024). Ayrıca pandemi süreci, gıda erişiminin yalnızca fiziksel mekânlarla sınırlı kalmadığını, dijital platformlar üzerinden de yeniden örgütlendiğini göstermiştir. Shapiro'nun (2022) ortaya koyduğu *dark store* (yalnızca çevrim içi siparişe hizmet veren kapalı marketler) ve *ghost kitchen* (müşterisiz, platform temelli sanal mutfaklar) kavramları, platform kapitalizminin kentsel gıda sistemlerinde nasıl yeni mekânsal eşitsizlikler ürettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Pandemi bağlamında yürütülen araştırmalar, gıda coğrafyasında hem topluluk temelli dayanışma pratiklerine hem de mevcut piyasa temelli çözümlerin sınırlılıklarına dikkat çekmektedir. Rut ve Davies (2024), topluluk temelli gıda paylaşım pratiklerini inceleyerek kriz dönemlerinde alternatif gıda altyapılarının nasıl ortaya çıktığını göstermekte; Valenzuela-Levi vd. (2024) ise Santiago'daki topluluk mutfaklarını metropol ölçeğinde işleyen altyapısal yapılar olarak ele alarak kentsel eşitsizliklere ışık tutmaktadır. Birnbaum ve Lütke (2023), Almanya'daki gıda politikası konseylerini yeşil kent söylemi bağlamında değerlendirerek gıdanın politik karar alma süreçleriyle ilişkili yönünü vurgularken; Zentgraf (2025), Berlin örneği üzerinden bu yapıların dönüştürücü kapasitesini eleştirel biçimde tartışmaktadır. Buna karşılık, Büke, Tatarı ve Doğan (2024) İstanbul'daki toptancı hallerine odaklanarak neoliberal esneklik ve devletsizleşmiş düzenleme biçimleriyle piyasa aktörlerinin krizlere nasıl uyum sağladığını ortaya koymakta; bu sürecin kısa vadeli çözüm kapasitesine rağmen uzun vadede eşitsizlikleri derinleştirebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla gıda krizleri karşısında hem alternatif dayanışma pratiklerinin hem de piyasa temelli çözümlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kentsel gıda sistemlerinin dönüşümünde *göç ve kültürel etkileşimler* de önemli rol oynamaktadır. Göç eden topluluklar yalnızca fiziksel varlıklarını değil; tarımsal bilgi, mutfak gelenekleri ve yemek tarifleri gibi kültürel unsurları da taşımakta, bu durum hem yerel gıda sistemlerini çeşitlendirmekte hem de yeni melez mutfak kültürlerinin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Gatrell vd., 2012; Long, 1998; Yiğit Özudoğru & Eren, 2022). Bu çerçevede gıda coğrafyasının kuramsal yönelimi yalnızca üretim süreçleriyle sınırlı kalmayıp; gıda adaleti, iklim değişikliği, kentsel tarım, gıda

politikaları, gıda israfı ve tüketim kültürü gibi çok katmanlı konuları kapsayacak şekilde genişlemiştir (Goodman vd., 2012). Postinsan ve eleştirel sosyal teori yaklaşımlarının etkisiyle gıda, sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve yaş gibi kesişimsel eksenlerde analiz edilmekte; *gıda çölleri*, *gıda güvenliği* ve *adalet hareketleri* bu analizlerin merkezinde yer almaktadır (Del Casino, 2015; Heynen, Kurtz ve Trauger, 2012; Slocum ve Saldanha, 2016).

Bu literatürde *alternatif gıda ağları* (AFN), endüstriyel gıda zincirlerine karşı etik bir alternatif sunmakla birlikte, kimi zaman orta–üst sınıfa hitap eden *iyi gıda* söylemi üzerinden yeni dışlayıcı örüntüler üretebilmektedir (Alkon ve Guthman, 2017a; Cook vd., 2006). Granovetter’in (1985) *gömülülük* kavramı, gıda sistemlerinin salt ekonomik değil; toplumsal ve kültürel bağlamlara da gömülü olduğunu hatırlatır. Buna paralel olarak *viseral yaklaşımlar*, tat, koku ve doku gibi duyuların politik boyutlarını öne çıkararak yeme eylemini sınıfsal, kültürel ve ırksal ayrımların yeniden üretildiği bir alan olarak kavramsallaştırmaktadır (Longhurst, Johnston & Ho, 2009; Probyn, 2000). Bununla birlikte etik tüketim ve adil ticaret gibi uygulamaların çoğunlukla beyaz, eğitilmiş, kentli orta sınıflara hitap etmesi, yapısal sorunları çözmek yerine tüketici vicdanına dayalı çözümler üretmesi ve devletin sorumluluğunu gölgelemesi sıkça dile getirilen bir eleştiridir (Kneafsey vd., 2021).

Bu tartışmaları ileri taşıyan *posthümanist* ve yaşamsal materyalist yaklaşımlar, gıdayı yalnızca nesne değil; ajansa sahip, dönüştüren ve etkileyen bir varlık olarak ele almaktadır (Bennett, 2009; Mol, 2008b; Probyn, 2000). ANT ile uyumlu bu yaklaşımlar, üretimden tüketime ve atık süreçlerine kadar her aşamayı insan–dışı aktörlerle birlikte ele alarak daha bütüncül bir analiz sunmaktadır. Örneğin ABD’deki bazı okul bahçesi projeleri, düşük gelirli Afro-Amerikalı çocuklara sağlıklı beslenme alışkanlığı kazandırmayı amaçlasa da kimi zaman ırksal ve kültürel normların dayatıldığı neoliberal denetim mekanizmalarına dönüşebilmektedir (Kneafsey vd., 2021).

3.3. Gıda Sistemleri, İklim Değişikliği ve Gıda Güvenliği

Gıda sistemleri ekolojik unsurlara doğrudan bağımlı olmakla birlikte, bu ekosistemler üzerinde ciddi etkiler de oluşturmaktadır. Tarım faaliyetleri, dünya genelindeki tatlı su tüketiminin %70’inden fazlasını kullanırken; toprak ve su kaynaklarının yanlış yönetimi erozyon, çölleşme ve biyoçeşitlilik kaybına yol açmaktadır (Aydın, 2024; Doğan, 2024). İklim değişikliği, tarımın karşı karşıya olduğu en büyük zorluklardan biri olup, üretim süreçlerini çok boyutlu biçimde tehdit etmektedir. Bu durum yalnızca üretim miktarını değil; gıda güvenliğini, kırsal yaşamı ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini de risk altına sokmaktadır (Glantz, Gommers & Ramasamy, 2009; Zaimoğlu, 2019).

Artan sıcaklık, düzensiz yağışlar, kuraklık ve aşırı hava olayları tarımsal üretkenliği olumsuz etkilerken; yoğun tarım uygulamaları da toprak organik maddesini azaltmakta, su havzalarını daraltmakta ve ekosistemleri zayıflatmaktadır (Gregory, Ingram & Brklacich, 2005; Pehlivan, 2023). Kuraklık, aşırı yağışlar ve sıcak hava dalgaları tarımsal üretimi zorlaştırmakta; bu durum ürün kıtlığı, çiftçi gelirlerinde azalma ve kırsal yoksulluğun artışı ile sonuçlanmaktadır. Üretim maliyetlerinin yükselmesi ise gıda fiyatlarının artmasına yol açmaktadır (Dumrul & Dumrul, 2017; Karabayır, 2025).

Yükselen sıcaklıklar ve değişen yağış desenleri, su kaynaklarının azalmasına neden olmakta; artan CO₂ seviyeleri toprak verimliliğini düşürmektedir. Erozyon, tuzlanma ve diğer toprak bozulmaları

üretim kapasitesini kısıtlayarak ürün kalitesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca tarım zararlıları ve bitki hastalıklarının yayılımı artarken; sel, fırtına ve don gibi aşırı hava olayları ürün kayıplarını derinleştirmektedir (Akalin, 2014; Karabayır, 2025). Dolayısıyla çiftçilerin iklim koşullarına uyum sağlayabilmesi için yenilikçi tarım tekniklerini benimsemesi ve iklime dayanıklı ürün çeşitleri geliştirmesi gerekmektedir.

Hayvancılık sektörü de iklim değişikliğinden doğrudan etkilenmektedir. Sıcaklık artışları hayvanlarda termal stres yaratarak süt, et ve yumurta verimini düşürmekte; su kaynaklarının azalması hayvanların su ihtiyacını karşılamasını güçleştirmektedir. Meraların kuruması yem kalitesini zayıflatırken, yem maliyetlerini artırmaktadır. Bunun yanında sıcaklık ve nem artışları, hayvan hastalıkları ile parazitlerin yayılımını hızlandırmakta; bazı türlerin adaptasyon kapasitesini sınırlayarak genetik çeşitliliği azaltmaktadır. Böylece hayvanlar çevresel değişimlere karşı daha savunmasız hâle gelmektedir. Hayvancılık sektörü bir yandan sera gazı emisyonlarıyla iklim değişikliğine katkıda bulunurken, diğer yandan bu değişikliklerden ciddi biçimde etkilenmektedir. Bu nedenle sektörün sürdürülebilirliği için iklime uyumlu hayvancılık stratejilerinin geliştirilmesi zorunludur (Karabayır, 2025).

Gıda güvenliği, çevresel sürdürülebilirlik ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle yeni nesil gıda sistemleri; iklim dostu teknolojiler, su tasarrufu sağlayan yöntemler ve agroekolojik yaklaşımlarla desteklenmelidir (Çakmak & Gökalp, 2011). İklim değişikliği, gıda ve yem güvenliği ile bitki ve hayvan sağlığı üzerinde yeni riskler yaratmakta, aynı zamanda besin değerlerinin azalması yoluyla insan sağlığını tehdit etmektedir. Bununla birlikte, çok sayıda etkenin rol oynaması, iklim değişikliği ile gıda güvenliği arasındaki ilişkiyi karmaşık hale getirmektedir (Duchenne-Moutien & Neetoo, 2021).

IPCC'nin raporlarına göre artan sıcaklık, yükselen CO₂ seviyeleri, değişen yağış rejimleri ve aşırı hava olayları gıda güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir. Çok disiplinli araştırmalar, iklim değişikliğinin deniz ve tatlı su ekosistemlerinde alg patlamaları, bakteri ve virüslerin yayılımı ile bitki ve hayvan patojenlerinin kalıcılığı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Duchenne-Moutien ve Neetoo, 2021). Bu etkiler; patojenlerin kaynakları ve bulaşma yolları, büyüme ve hayatta kalma süreçleri ile gıda kaynaklı patojenlerin ekolojisi üzerinden üç temel alanda gerçekleşmektedir. Örneğin sıcaklık artışları, bazı patojenlerin üreme dönemlerini değiştirerek yeni bölgelerde ortaya çıkmalarına neden olabilmektedir.

İklim değişikliğinin tarımsal üretime yönelik küresel tehditleri arasında verim düşüşü, sulama ihtiyacının artması, ekim ve hasat takvimlerinde kaymalar ile hastalık ve zararlıların artışı yer almaktadır. Yüksek sıcaklık ve kuraklık verimi azaltmakta; aşırı yağış ve seller ekim ve hasat süreçlerini aksatmaktadır (Kadioğlu vd., 2017; Kayın & Kızıl Aydemir, 2023). Ayrıca iklim değişikliği yalnızca üretimi değil, fiyat dalgalanmaları ve enflasyonist baskılar yoluyla küresel gıda güvenliğini de tehdit etmektedir (Kotz vd., 2024).

Bu bağlamda MacLachlan vd. (2025), hızlı ekonomik değişim dönemlerinde adaptif tahmin modellerinin geleneksel yöntemlere kıyasla gıda fiyatlarını daha doğru öngördüğünü; böylece politika yapıcıların zamanında önlem almasına katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Yerel gıda sistemleri, sağlık, sosyal adalet, çevre koruma ve ekonomik kalkınma gibi çok yönlü hedefleri gözeterek,

kentsel tarım pratikleriyle birleştğinde gıda güvenliği açısından önemli çözüm alanları sunmaktadır (Kremer & Deliberty, 2011). Dolayısıyla iklim değişikliği ve gıda güvenliği arasındaki bu çok katmanlı ilişki, gıda sistemlerinin yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda kültürel, mekânsal ve politik boyutlarıyla da ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada gıda coğrafyası, tarımsal üretimden tüketim ve dağıtım süreçlerine kadar tüm bu katmanları mekânsal bir perspektifle analiz eden kritik bir alan olarak öne çıkmaktadır (Ateş Akkaya, Tunçel & Günay, 2024; Atkins, 1988).

3.4. Gıda Coğrafyasının Politik ve Kültürel Derinlikleri

1999 yılı Kasım ayında Wilmington, Delaware'deki Hagley Müzesi'nde gerçekleştirilen bir gıda konferansına dair değerlendirmeler, Financial Times gazetesindeki köşe yazısında küçümseyici bir üslupla aktarılmıştır. Yazıda gıda çalışmaları, üniversite kampüslerinde yükselen geçici bir moda olarak sunulmuş, ciddi politik ayrımlar ya da ince düşünceli azınlıklar içermediği iddia edilmiştir (Shanahan, 2002). Ancak bu yaklaşım, alanın politik, kültürel ve toplumsal boyutlarını görmezden gelen indirgemeci bir bakışı temsil etmektedir. Oysa gıda çalışmaları; toplumsal yapı, kültürel kimlik ve politik süreçlerle derinlemesine ilişkili, çok katmanlı bir disiplindir.

Disiplinin çoğunlukla liberal sanatlar geleneğinden gelen araştırmacılarca şekillendirilmiş olması, onun kültürel ve politik yönlerini öne çıkarır. Biyologlar, beslenme uzmanları ve fizyologlar gibi teknik alanların bu çalışmalardan uzak durması, gıda alanının eksikliği değil, indirgemeci yaklaşımların sınırlılığını yansıtmaktadır. Gıda çalışmaları, disiplinlerarası yapısıyla yalnızca teknik bilgiye değil; kültürel, toplumsal ve politik perspektiflere dayanan sentezleyici bir yaklaşım sunar. Bu çerçevede gıda, yalnızca besin öğelerinden ibaret değil; gündelik yaşamın çok boyutlu karmaşıklığını anlamaya imkân veren entelektüel bir kavramsallaştırmadır (Shanahan, 2002).

Gıda coğrafyası, üretim, tüketim, düzenleme ve temsil süreçlerini mekânsal perspektifle inceleyerek, gıdayı çok ölçekli ilişkiler içinde analiz eder. Örneğin Haverluk'un Pueblo, Colorado'daki chili biberi üzerinden yerel kültürel kimlik inşasını ele alışı ya da Block vd.'nin (2018) süt endüstrisi çalışması, yerel ve ulusal ölçek arasındaki dinamikleri ortaya koyar. Bu örnekler, gıdanın yalnızca ekonomik bir meta değil, aynı zamanda kültürel kimliklerin ve bölgesel farklılıkların sahnesi olduğunu göstermektedir. Cook'un (2008) çalışmaları, gıdanın temsil ve kimlik bağlamında çok katmanlı doğasını açığa çıkarır. Medyada yer alan klişe imgeler aracılığıyla gıdanın nasıl ötekileştirildiğini ve tüketim kültürüyle nasıl iç içe geçtiğini örnekler. *Uncle Ben's* reklamında Meksikalı bandidoların İngiliz ev kadınına yemek getirmesi gibi örnekler, gıdanın kolonyal, cinsiyetli ve sınıfsal anlam ağlarıyla nasıl yüklendiğini göstermektedir. Bu analizler, gıdanın sıradan bir tüketim nesnesi değil, mekânsal-politik çatışmaların sahnesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer biçimde Bell (2002), haritalar gibi mekânsal temsillerin kimlik ve aidiyetle nasıl ilişkili olduğunu gösterirken, McLarnon'un Jakle ve Sculle üzerine yaptığı inceleme, ABD'deki yol kenarı lokantalarının yalnızca yemek kültürünü değil, aynı zamanda kültürel hafızayı ve tarihsel temsilleri yansıttığını ortaya koyar. Bu mekânlar, gıdanın yerle, aidiyetle ve kolektif bellekle kurduğu bağları açığa çıkarır. Bellows ve Hamm (2002) ise gıda güvenliğini doğrudan coğrafi bir mesele olarak tanımlar ve adil gıda sistemlerinin yerel ölçekli çabalarla birlikte ulusal ve küresel iş birlikleriyle desteklenmesi

gerektiğini vurgular. Böylece gıda hakkı, mekânsal eşitsizliklerin coğrafi analizler yoluyla görünür kılınmasıyla ilişkilendirilir.

Shanahan'ın (2002) Pennsylvania'daki bir fuarda Emu etiyle hazırlanmış hot dog tüketme deneyimini anlattığı örnek, egzotik bir ürünün yerel bağlamda nasıl sıradanlaştığını gösterir. Bu durum, gıdanın beslenmenin ötesinde; sosyal, ekonomik ve kültürel bir olgu olduğunun altını çizer. Benzer şekilde Güney Kore'den Britanya'ya kadar farklı bağlamlarda gıda, ulusal kimlik tartışmalarının merkezinde yer alabilmektedir. Örneğin Britanya Turizm Kurumu'nun köriyi *yeni geleneksel yemek* olarak tanıtmayı, kızarmış sığır eti ve Yorkshire pudding gibi klasik yemeklerin yerini alacağı endişesiyle muhafazakâr kesimlerin tepkisine yol açmıştır. Bu örnek, gıdanın kültürel olduğu kadar politik bir sembol olduğunu da açık biçimde ortaya koymaktadır.

Tüm bu örnekler, gıdanın biyolojik ya da ekonomik bir nesne olmanın ötesinde; toplumsal yapıların, kültürel kimliklerin ve politik süreçlerin kurucu bir parçası olduğunu göstermektedir. Financial Times'ın küçümseyici yaklaşımının aksine, gıda çalışmaları mekân, kimlik, kültür ve politika arasında kurduğu bağlantılarla eleştirel sosyal bilimlerde giderek daha merkezi bir konuma yerleşmektedir. Bu disiplin, sınıf, ırk, kimlik, tarih ve aidiyet gibi karmaşık olguları analiz etme gücüyle öne çıkmakta; coğrafya disipliniyle kesişim noktaları ise alanın analitik kapasitesini zenginleştirmektedir (Shanahan, 2002). Böylece gıda, yalnızca beslenme değil, politik ve kültürel çözümlemeler için güçlü bir araç olarak konumlanmaktadır.

3.5. Gıda Adaletine Eleştirel ve Posthümanist Yaklaşımlar

Agro-gıda coğrafyasında üretim-tüketim-politika ekseninde gelişen bu dönüşüm, yalnızca yeni teorik yönelimleri değil; aynı zamanda adalet, eşitsizlik ve güç ilişkileri gibi sorunsalları da gündeme taşımıştır. Bu noktada, gıda sistemlerinin politik ve etik boyutlarını derinlemesine inceleyen eleştirel ve posthümanist yaklaşımlar önem kazanmaktadır. Gıda sistemleri yalnızca üretim ve tüketim süreçleriyle değil; aynı zamanda sosyo-ekonomik eşitsizlikler, politik iktidar ilişkileri ve insan-insan dışı aktörler arasındaki etkileşimlerle şekillenmektedir. Eleştirel yaklaşımlar, gıdanın mekânsal ve toplumsal adalet boyutunu öne çıkarırken; posthümanist yaklaşımlar, gıdayı insan-merkezli olmayan, çok aktörlü bir ağ içerisinde değerlendirmektedir (Bennett, 2009; Goodman vd., 2012; Slocum & Saldanha, 2016).

3.5.1. Gıda Coğrafyasının Görünmeyen Sınırları: Gıda Erişim Sorunları

Gıda erişimi, yalnızca üretim miktarıyla değil; sınıfsal, mekânsal ve kültürel eşitsizliklerle belirlenmektedir. Kentsel yoksul bölgelerde ortaya çıkan *gıda çölleri* veya çatışma bölgelerinde yaşanan açlık krizleri, gıdaya erişimin mekânsal sınırlarının ne kadar derin olduğunu göstermektedir (Alkon ve Agyeman, 2011; Heynen vd., 2012). Bu bağlamda gıda coğrafyası, görünmez sınırların kimleri dışladığını ve kimlere ayrıcalık tanıdığını ortaya koyan kritik bir analiz alanı sunar. Gıda adaletsizliği yalnızca fiziksel engellerle değil, bu erişimin arkasında yatan yapısal eşitsizliklerle de doğrudan ilişkilidir. Literatürde bu bağlamda üç temel kavram geliştirilmiştir: *gıda çölü* (food desert), *gıda bataklığı* (food swamp) ve *gıda çoraklığı* (food mirage) (Cummins & Macintyre, 2002a; Shannon, 2016; Walker, Keane & Burke, 2010).

Gıda çölü, düşük gelirli bireylerin yaşadığı, taze ve besleyici gıdalara erişimin sınırlı olduğu bölgeleri tanımlar (Cummins & Macintyre, 2002b; Reisig & Hobbiss, 2000). Kavram ilk olarak 1996'da Birleşik Krallık'ta Birleşmiş Milletler Beslenme Görev Gücü tarafından gündeme getirilmiştir (Battersby, 2012; Smith, 2020). Ancak Chen (2014), gıda çölü kavramının gündelik yaşamın çok katmanlı gıda ortamları bağlamında yeniden düşünülmesi gerektiğini savunur. Zira gıda yalnızca süpermarketlerden değil; bakkal, çiftçi pazarı veya sokak satıcılarından da temin edilebilir. Bu noktaların erişilebilirliği yalnızca mekânsal mesafeyle değil, ulaşım imkânları ve ekonomik güçle de doğrudan ilişkilidir (McKinnon, Handy, Reedy & Rodgers, 2009). Wrigley, Warm ve Margetts (2002) ise sağlıklı gıda sunan satış noktalarını “yeşil perakendeciler” olarak tanımlayarak bu kriterin gıda çöllерinin belirlenmesinde kullanılabileceğini öne sürmüştür. ABD bağlamında, süpermarketlerin şehir dışına taşınması genellikle kent merkezlerinde gıda çöllерinin oluşumuna yol açmış; bu durum küçük marketlerin kapanması ve düşük gelirli bireylerin sağlıklı gıdaya erişiminin zorlaşmasıyla sonuçlanmıştır (Furey, Strugnell & McIlvee, 2001). Irksal ve etnik eşitsizlikler ile çevresel faktörler de bu süreci derinleştirmektedir (Cubbin vd., 2010; Deaton & Lubotsky, 2003; Gee & Payne-Sturges, 2004).

Gıda bataklığı (food swamp) kavramı, sağlıklı ve yüksek kalorili gıdaların yoğun olarak bulunduğu, buna karşılık sağlıklı besin seçeneklerinin geri planda kaldığı kentsel bölgeleri tanımlar (Shannon, 2016). Bu bölgelerde fast food zincirleri, paketli gıda satan dükkânlar, alkol ve tütün satıcıları gibi işletmeler yoğunlaşırken; taze meyve-sebze veya sağlıklı ürünlere erişim oldukça sınırlıdır ya da fiyat açısından erişilemezdir. Dolayısıyla sorun, yalnızca gıdaya erişim eksikliği değil, mevcut gıda ortamının niteliğidir. Araştırmalar, gıda bataklıklarının özellikle düşük gelirli topluluklarda obezite ve diyabet gibi beslenme kaynaklı sağlık sorunlarının artışıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Cooksey-Stowers, Schwartz & Brownell, 2017). Bu açıdan gıda bataklığı, gıda çölü kavramını tamamlayan ve mekânsal eşitsizliklerin beslenme pratikleri üzerindeki etkilerini görünür kılan önemli bir analitik çerçevedir.

Gıda çoraklığı ise süpermarketlerin bulunmasına rağmen fiyatların yüksekliği nedeniyle ekonomik erişimin sınırlı olduğu kesimleri tanımlar (Stein, 2011). Bu kavramın tanımı konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kimi araştırmalar mağaza sayısı ve büyüklüğüne odaklanırken (Hendrickson, Smith ve Eikenberry, 2006), diğerleri fiyat, ürün kalitesi ve alım gücü gibi göstergeleri öne çıkarmaktadır (Cummins & Macintyre, 2002b; Shaw, 2017). Gıda adaletinin kültürel boyutunu vurgulayan çalışmalar da vardır. Fischer, Fischer ve Wah (1999), gıdayı yalnızca bir beslenme aracı olarak değil; aynı zamanda coğrafi kökenleri, tarihsel çağrışımları ve kültürel aidiyetleri içeren bir iletişim biçimi olarak ele almakta, göç ve diaspora bağlamlarında ise gıdanın kimlik inşasının temel araçlarından biri haline geldiğini vurgulamaktadır.

3.5.2. Çatışma Bölgelerinde Gıda Adaleti(sizliği) ve Erişim: Küresel Yansımalar

Gıda adaleti tartışmaları piyasa eşitsizliklerinin ötesinde, savaş, abluka ve politik şiddetin en temel insan hakkı olan beslenme hakkını tehdit ettiğini de göstermektedir. Gazze'deki gıda krizi, gıdanın bir jeopolitik silah olarak kullanılmasının en çarpıcı örneğidir. Yıllardır süren abluka ve askeri operasyonlar, tarımsal üretim alanlarını, su ve enerji altyapısını tahrip etmiş; lojistik zincirlerini felce

uğratmıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre Gazze’de hanelerin %90’ından fazlası akut gıda güvencesizliği yaşamaktadır (WFP, 2023; OCHA, 2024). Bu durum, sivillerin en temel yaşam hakkının sistematik biçimde ihlal edildiğini ve *gıda silahı* kavramının uluslararası hukuktaki önemini ortaya koymaktadır (Stellmach, 2019).

Benzer şekilde Rusya’nın 2022’de Ukrayna’yı işgali, küresel tahıl piyasalarında ciddi arz şokuna yol açmıştır. Ukrayna ve Rusya’nın dünya buğday ihracatındaki payı göz önüne alındığında, Karadeniz limanlarının kapanması Afrika ve Orta Doğu’da gıda güvencesizliğini derinleştirmiştir (Aliyev, 2023; Jia vd., 2024; UNCTAD, 2023). Türkiye’nin arabuluculuğunda yürütülen *Tahıl Koridoru Anlaşması* (Black Sea Grain Initiative), küresel fiyat artışlarını sınırlamış olsa da Rusya’nın anlaşmadan çekilme tehditleri bu sürecin kırılganlığını sürdürmektedir (Aygün, Aygün & Kaya, 2025; Halkın, 2024; Ivashova & Komarov, 2024; Riabovolyk, Androshchuk & Kravchuk, 2025).

Saccone ve Vallino (2025), pandemi, savaş ve iklim değişikliği gibi eşzamanlı şokların küresel gıda güvenliğini ciddi biçimde tehdit ettiğini vurgulamaktadır. Bu çoklu krizler özellikle düşük gelirli ülkelerde arz güvenliğini zayıflatmakta, fiyat dalgalanmalarını artırmakta ve mekânsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Yazarlar, iklim uyumu, tedarik zinciri çeşitlendirmesi ve uluslararası işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Eleştirel ve posthümanist yaklaşımlar, gıda sistemlerinin yalnızca üretim ve dağıtım ağlarından ibaret olmadığını; aynı zamanda eşitsizlik, çatışma ve kriz süreçleriyle şekillendiğini göstermektedir. Bu tartışmalar, gıdanın politik, kültürel ve bedensel boyutlarını da hesaba katmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla bir sonraki adım, gıdanın kimlik, aidiyet ve toplumsal ilişkilerle nasıl iç içe geçtiğini analiz etmektir.

3.6. Gıdanın Politik, Kültürel ve Bedenleştirilmiş Coğrafyaları

Gıda coğrafyası, mekânsal adalet, gıda egemenliği ve gıda çölleri gibi kavramlarla toplumsal eşitsizliklerin analizinde kritik rol oynamaktadır (Alkon & Agyeman, 2011; Walker vd., 2010). Reese’in (2019) Deanwood üzerine yaptığı etnografik çalışma, gıda erişiminin yalnızca mekânsal mesafe değil, tarihsel ırkçılık ve yapısal ayrımcılıkla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde Ramírez (2015), Seattle’daki Clean Greens ve Ace of Spades örnekleri üzerinden, topluluk gıda projelerinde kapsayıcı görünen beyaz liderliğin aslında ırksal ayrıcalıkları yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu tür çalışmalar, siyah coğrafyaların yalnızca alternatif mekânsal tahayyüller değil; aynı zamanda tarihsel adalet, direniş ve özgürleşme pratiklerinin mekânları olduğunu göstermektedir. Coulombe ve Wodon’un (2008) bulguları ise gıda fiyatlarındaki artışların bazı üretici bölgelerde yoksulluğu azaltabilirken, tüketici bölgelerde derinleştirebileceğini ortaya koyarak, politika yapıcılar açısından mekânsal hedefleme ve adil müdahale gereğini vurgulamaktadır.

Gıda aynı zamanda kimlik, aidiyet ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği kültürel bir alandır. Counihan ve Van Esterik (2013) ile Johnston ve Baumann (2015), gıda pratiklerinin performatif kimlik inşasıyla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Ulusal mutfaklar, sınıfsal konumlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve etnik kimlikler, gıda üzerinden hem yeniden üretilmekte hem de yeniden müzakere edilmektedir. Bu nedenle gıda coğrafyası, üretimden tüketime kadar süreçleri yalnızca mekânsal değil; aynı zamanda kültürel, politik, ekonomik ve etik düzeylerde de analiz eden disiplinlerarası bir alan haline gelmektedir. İklim krizi, küresel eşitsizlikler ve gıda güvensizliği gibi güncel sorunların

çözümünde, bu disiplinin sunduğu ölçekler arası analiz gücü, hem akademik bilgi üretimi hem de politika yapımı açısından vazgeçilmezdir (Allen vd., 2003; Clapp & Fuchs, 2009; Kneafsey vd., 2021).

Bu tartışmalar gıdanın politik ve kültürel boyutlarının yanı sıra sosyal coğrafya içindeki yerini de gündeme getirmektedir. Yiyeceklerin sosyal coğrafyası çalışmaları, gıdayı hem insan-insan hem de insan-dışı aktörler bağlamında yeniden düşünmeyi sağlayarak disiplinlerarası bir açılım sunmaktadır. Ruth Panelli (2010), sosyal coğrafya alanındaki ilerleme raporunda, bu disiplinin tarihsel olarak insan-insan ilişkilerine odaklandığını; günümüzde ise daha-çok-insan (more-than-human) yaklaşımının giderek öne çıktığını belirtmektedir. Bu yaklaşım, sosyal coğrafyanın yalnızca insanlar arası ilişkileri değil, insan dışı aktörlerin de sosyal yapılardaki rolünü ele alması gerektiğini vurgular. Panelli'den hareketle yiyecek çalışmaları, sosyalite, eşitsizlik ve farklılıkların nasıl kavramsallaştırıldığını sorgulamakta ve doğa-toplum ilişkilerini yeniden düşünmeye zemin hazırlamaktadır (Del Casino, 2015).

Disiplinlerarası katkılar, gıdanın yalnızca ekonomik ve biyolojik değil; aynı zamanda kültürel, sembolik ve bedensel bir fenomen olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Buller (2014), McDonagh (2014), Tornaghi (2014) ve Woods (2012) gibi araştırmacılar, farklı teorik gelenekleri bir araya getirerek gıda politikalarının mekânsal boyutlarını, kimlik oluşumlarını ve bedenleştirilmiş deneyimlerini incelemektedir. Böylece yiyeceklerin sosyal coğrafyası, hem teorik hem de yöntemsel çeşitlilikle disiplinin sınırlarını genişletmekte; gelecekteki araştırmalar için yeni sorular üretmektedir (Alkon & Guthman, 2017b).

Mekânsal eşitsizlikler bağlamında Minot, Baulch ve Epprecht (2006), yoksulluğun mekânsal dağılımı ve gıda güvencesi ilişkisini inceleyerek, tarım altyapısı ile gıda güvenliği arasında güçlü bağlar olduğunu göstermektedir. Özellikle pazar erişiminin kısıtlı olduğu bölgelerde hem üreticiler hem de tüketiciler olumsuz etkilenmekte; kırsal yoksulluk artmaktadır. Ayrıca göç, kötü agro-klimatik koşulların bir sonucu olarak potansiyel çözüm olsa da mevcut politikalar bu hareketliliği sınırlamaktadır. Bu durum, gıda coğrafyasında demografik hareketlilik ile tarımsal geçim stratejilerinin politik bağlamda birlikte değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, Naughton (2016) Sahraaltı Afrika'da kadınların shea tereyağı üretimi üzerinden açlıkla mücadele, yoksulluğun azaltılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinde oynadığı kritik role dikkat çekmektedir. Shea tereyağı üretimi, kadınların hane gelirine doğrudan katkı sağlaması ve sürdürülebilir bir tarımsal kaynak sunması bakımından önemlidir. Ancak iklim değişikliği, küreselleşme ve emek yoğun üretim koşulları, bu pratiğin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu örnek, yiyeceklerin sosyal coğrafyasında cinsiyet, emek, sürdürülebilirlik ve küresel eşitsizliklerin nasıl kesiştiğini açıkça göstermektedir.

Son olarak, kültürel temsiller ve bedenleştirilmiş deneyimler üzerinden gıdanın kimlik inşasındaki rolü ele almak önemlidir. Jackson, Watson ve Piper (2013), gıdayla ilgili kaygıların bireysel tercihlerden çok, kolektif ve mekânsal süreçler aracılığıyla şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu kaygılar medya, devlet politikaları ve toplumsal normlar aracılığıyla bedenlere işlenmekte ve mekânlar arasında dolaşmaktadır. Jamie Oliver'ın *Ministry of Food* projesi, gıdanın sınıf, cinsiyet ve bölgesel stereotiplerle nasıl ilişkilendirildiğini somut biçimde göstermektedir. Böylece eleştirel gıda coğrafyası, gıdayı

yalnızca üretim ve tüketim ölçeğinde değil; kimlik, beden, sınıf, etik ve siyaset arasındaki kesişimlerde inceleyen güçlü bir disiplinlerarası çerçeve sunmaktadır. Gıda, bireysel olduğu kadar kolektif; maddi olduğu kadar kültürel; yerel olduğu kadar küresel bir olgu olarak toplumsal dönüşümün merkezinde yer almaktadır.

3.6.1. Kültürel Temsiller ve Kimlik

Gıda, yalnızca besin maddesi değil; aynı zamanda kültürel ve sembolik bir anlam taşır. Bu nedenle kimlik inşasında, ulusal mutfakların şekillenmesinde ve göçle birlikte değişen kültürel temsillerin anlaşılmasında kritik rol oynamaktadır. Yiyecek, yalnızca yaşamsal bir ihtiyaç değil; kimliklerin, duyguların ve sosyal ilişkilerin kurucu unsurudur. Ne yediğimiz, bedenimizi ve sağlığımızı olduğu kadar sınıfsal konumumuzu, kültürel aidiyetimizi ve toplumsal kimliklerimizi de belirler. Aynı yiyecek, farklı kültürlerde farklı anlamlar taşıyabilir: bazı toplumlarda kutsal kabul edilen bir gıda, başka bir bağlamda tabu olabilir. Bu durum, yiyeceğin hem maddi hem de sembolik boyutlarıyla ele alınması gerektiğini göstermektedir. Reklamlardan ritüellere, ulusal mutfaklardan finansal piyasalara kadar yiyecek, çok boyutlu bir gösterge sisteminin parçasıdır (Kneafsey vd., 2021).

Yiyecekler aynı zamanda duygusal bir deneyim alanı oluşturur. Bir tat, bir koku ya da bir yemek sahnesi, kişiyi geçmişteki bir ana, mekâna ya da kişiye bağlayabilir. Belasco'nun (2008, s.1) belirttiği gibi, yiyecek kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve ne olmak istediğimizi anlatan güçlü bir unsurdur. Bu yönüyle gıda, yalnızca bedeni değil; aynı zamanda zihni ve hafızayı da besler. Vivero-Pol (2017) de yiyeceğin temel ihtiyaç, doğal kaynak, kültürel belirleyici, ticari meta ve kamu malı gibi farklı boyutlarıyla yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda etik ve toplumsal anlamlar taşıdığını vurgulamaktadır.

Yemek yeme eylemi, toplumsal düzenin ve hiyerarşilerin görünür hale geldiği bir performanstır. Sofrada kimin yemek pişirdiği, kimin nerede oturduğu ya da kimin söz aldığı gibi ayrıntılar, toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği göstergelerdir. Göçmen toplulukların nostaljiyle bağ kurduğu geleneksel yemekler, yalnızca beslenme pratikleri değil; aidiyetin, belleğin ve direnişin de ifadesidir. Kırsal ve kentsel peyzajlar da gıda üzerinden biçimlenir: tarımsal üretim alanları, sokak lezzetleri ya da pazar yerleri mekânların kültürel imgelerini inşa eder (Kneafsey vd., 2021). Bu nedenle gıda coğrafyaları çoklu, tartışmalı ve politiktir; yemeğin mahremiyetinden küresel ticaret ve düzenleme sistemlerine kadar uzanır. Bu bağlamda yiyecek çalışmaları, adalet, kimlik ve gündelik yaşam sorularının kesiştiği canlı bir alan haline gelmiştir (Cook vd., 2010:106-110).

Modern dönemde gıdanın ekonomik yönü daha da belirginleşmiştir. Tohumdan süpermarkete uzanan tedarik zincirleri büyük ölçüde çok uluslu şirketlerin denetimindedir. Clapp'ın (2012, s.17) vurguladığı gibi, bu sistemde gıda, kültürel ve besleyici bir nesne olmaktan çıkıp piyasa mantığına indirgenmiş bir meta haline gelmiştir. Gelir düzeyi, bireylerin sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimini belirleyen temel unsur haline gelmiş; bu da küresel ölçekte gıda güvencesizliğini ve açlığı yapısal bir sorun olarak derinleştirmiştir (Agyeman & McEntee, 2014:217).

Bu eleştirilere yanıt olarak gıdanın bir kamu malı ya da ortak varlık (commons) olarak yeniden düşünülmesi önerilmektedir. Bu yaklaşım, gıdayı yalnızca tüketim nesnesi değil; birlikte yönetilen, adil ve sürdürülebilir bir hak olarak konumlandırır. Vivero-Pol'a (2017) göre bu çerçevede gıda vatandaşlığı

kavramı önemlidir. Bireyler yalnızca tüketici değil; üretim ve paylaşım süreçlerinde söz sahibi olan aktif katılımcılar olarak düşünülmelidir. Ancak böyle bir sistemin kurulabilmesi için, bireysel becerilerin ve geleneksel bilgi sistemlerinin yeniden canlandırılması gerekir. Howard'ın (2016) işaret ettiği gıda üretiminde beceri yitimi (deskilling) süreci, küresel gıda sistemlerinin bireyleri hazır ürünlere ve endüstriyel teknolojiye bağımlı hale getirdiğini göstermektedir. Bu süreç üç boyutta kendini gösterir: Birincisi, *hazır ürün bağımlılığıdır*; evde yemek yapma, tarım ve saklama gibi becerilerin giderek endüstriyel gıdalara bırakılması en görünür etkidir. İkincisi, *teknolojiye bağımlılıktır*; makineler aracılığıyla üretim ve işleme süreçlerinin artması, el emeği ve yerel yöntemlerin unutulmasına yol açmaktadır. Üçüncüsü ise *kültürel erozyondur*; geleneksel tariflerin, pişirme tekniklerinin ve yerel tohum kullanımının kuşaklar arası aktarımının zayıflaması bu bağlamda öne çıkar. Howard (2016), bu sürecin küresel gıda zincirleri ve agro-endüstriyel sistemin toplulukların kendi gıdasını üretme kapasitesini sistematik biçimde zayıflatmasıyla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Kültürel temsiller ve kimlik inşasına dair bu tartışmalar, eleştirel gıda coğrafyasının güncel yansımalarıyla birleşerek daha bütüncül bir analiz çerçevesi ortaya koymaktadır. Günümüzde gıda, yalnızca kimliksel aidiyetlerin değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet, emek, ırk ve etik meselelerin de merkezinde yer almaktadır.

3.7. Eleştirel Gıda Coğrafyasının Güncel Yansımaları

Gıda coğrafyası, son yıllarda yalnızca mekânsal dağılım, üretim ve tüketim kalıplarını değil; aynı zamanda kimlik, emek, ırk, toplumsal cinsiyet, etik ve kültür gibi çok katmanlı ilişkileri analiz eden dinamik bir alan hâline gelmiştir. Bu dönüşümde gıda egemenliği, gıda adaleti ve veganizm gibi hareketler, her ne kadar açık biçimde postkolonyal veya dekolonyal bir söylem kullanmasalar da bu eleştirel perspektiflerin güncel yansımalarını taşımaktadır (Alkon & Agyeman, 2011; Guthman & Brown, 2017). Slocum ve Saldanha (2016), gıdanın yalnızca mekânsal erişim ve üretim-tüketim ilişkileri üzerinden değil; aynı zamanda beden, ırk, emek ve toprakla kurulan tarihsel ve maddi ilişkiler çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgular. Bu yaklaşımda *kim üretir, kim tüketir, kim aç kalır* gibi sorular yalnızca mekânsal değil; aynı zamanda etik ve politik anlamlar kazanmaktadır. Böylece gıda coğrafyası, basit bir dağıtım coğrafyasından ziyade güç ilişkilerini, eşitsizlik yapılarını ve tarihsel adaletsizlikleri sorgulayan eleştirel bir analiz alanına dönüşmektedir.

Bu bağlamda gıda, biyolojik ya da ekonomik bir nesne olmanın ötesinde, kimliğin, toplumsal sınıfların, kültürel normların ve siyasal iktidarın üretildiği bir alandır. Cook vd. (2006) ve Kneafsey vd. (2021), gıdanın mekânsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Tarımın metalaşması, zincir marketlerin tekelleşmesi, etik sertifikasyon sistemleri ve alternatif gıda hareketlerinin sınırlılıkları, politik-ekonomik düzlemde tartışılması gereken başlıca konular arasında yer almaktadır.

Eleştirel gıda coğrafyasında öne çıkan kavramlardan biri de *gıdanın bedenleştirilmesidir*. Esther Probyn (2000) ve Hayes-Conroy'ların (2010) çalışmaları, bedenin yalnızca tüketici değil; hisseden, deneyimleyen ve toplumsal bağlamda şekillenen bir özne olduğunu savunur. Tat, aroma, sağlık ve normatif beden söylemleri gibi duyuşal unsurlar, gıda aracılığıyla toplumsal normların yeniden üretildiği alanlardır. Bu duyuşal coğrafyalar, özellikle obezite, sağlıklı yaşam ve biyopolitik beden

politikaları gibi güncel meselelerin eleştirel biçimde analiz edilmesine imkân tanımaktadır (Kızos & Hristos, 2010). Son dönemde eleştirel gıda coğrafyası, teknolojik gelişmelerle birlikte yeni boyutlar kazanmıştır. Genetik mühendislik, laboratuvar ortamında üretilen etler ve dikey tarım gibi yenilikler, gıdanın yalnızca ekonomik ya da kültürel değil; aynı zamanda etik, ekolojik ve ontolojik bir mesele olarak tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece kültürel temsiller ve kimlik inşasıyla bağlantılı olan gıda pratikleri, teknolojik dönüşümlerle birlikte yeni biçimler kazanmakta; mekân, kültür ve ontoloji arasındaki çoklu ilişkilerin daha kapsamlı biçimde sorgulanmasına olanak sağlamaktadır.

3.7.1. Teknoloji ve Ontolojik Çokluk

Gıdanın teknolojik gelişmelerle birlikte dönüşen doğası, laboratuvar ortamında üretilen etler ve genetik mühendisliği gibi yenilikler üzerinden şekillenmekte; bu süreç gıdayla kurulan ilişkide etik ve ontolojik düzeyde yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Genetik mühendislik, dikey tarım, laboratuvar etleri ve 3D yazıcılarla yemek üretimi gibi teknolojiler, gıdanın tanımını ve dolaşımını kökten değiştirmekte; diyet alışkanlıklarımız kadar zaman, mekân ve beden ile kurduğumuz ilişkileri de yeniden şekillendirmektedir. Ancak tarihsel örnekler, örneğin Yeşil Devrim, her teknolojik ilerlemenin eşit yararlar sağlamadığını, kimi zaman çevresel ve sosyal maliyetler doğurduğunu göstermektedir (McMichael, 2009; Shiva, 1993).

Bu bağlamda Annemarie Mol'un (2008a) geliştirdiği *ontolojik çokluk* kavramı, gıda coğrafyası için önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Mol, nesnelerin tekil ve sabit bir gerçeklikten ziyade, farklı pratikler içerisinde birden fazla ontolojik biçimde var olduklarını ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, gıdayı yalnızca biyolojik ya da ekonomik bir meta olarak değil; aynı zamanda kültürel, politik ve bedensel bir olgu olarak kavramsallaştırmaya imkân tanımaktadır. Yemek, üretildiği, tüketildiği, temsil edildiği ve deneyimlendiği bağlama göre farklı anlamlar kazanmakta; dolayısıyla gıda, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve teknolojik boyutlarıyla da şekillenen çoklu bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Gıda coğrafyası, bu çoklukları haritalandırmak, görünür kılmak ve eleştirel biçimde sorgulamak açısından güçlü bir analitik zemin sunmaktadır.

Gıda, biyolojik bir ihtiyaç olmanın yanında; mekânın, kimliğin ve kültürel belleğin şekillenmesinde belirleyici rol oynayan ilişkisel bir unsurdur. Yerel kavramı, yalnızca coğrafi ölçeği değil; aynı zamanda güven, topluluk ve kimlik ile ilgili toplumsal inşaları da içerir. Yerel gıda sistemleri, küresel gıda zincirlerine bir alternatif sunarken, mekânsal aidiyet ve topluluk dayanışmasının da yeniden üretildiği alanlardır (Feagan, 2007, s. 28). Bell ve Valentine (1997), belirli gıda ürünlerinin ve üretim tekniklerinin yerel kimliklerle özdeşleşerek *bölge* kavramını inşa ettiğini savunur. Bu durum özellikle *terroir* kavramında belirginleşir; toprağın, iklimin ve kültürel üretimin birleşimiyle oluşan yer kimliği, ürünün niteliklerini ve değerini belirler. Ancak bu tür mekânsal aidiyetler, şampanya örneğinde olduğu gibi mülkiyet, marka ve yer ilişkileri bağlamında sınır ihtilaflarını ve küresel ticarileşme sorunlarını da beraberinde getirir.

Gıda sistemleri yalnızca yerel düzeyde değil, küresel düzeyde de çok katmanlı ilişkilere dayanır. Glokal bağlamda, mahalle restoranlarında servis edilen bir yemek dahi farklı kıtalardan gelen ürünlerle küresel tedarik zincirine bağlanmaktadır (Swyngedouw, 1997). Bununla birlikte *yerel gıda* etiketiyle pazarlanan ürünlerin erişimi, çoğunlukla sınıfsal ayrıcalıklara dayandığından mekânsal adaletsizlikleri

de derinleştirebilmektedir (Kneafsey vd., 2021). Dolayısıyla gıda sistemlerinin yalnızca coğrafi değil; aynı zamanda ekonomik, kültürel ve politik dinamiklerle birlikte analiz edilmesi gerekmektedir.

Ulusal mutfaklar da gıdayla şekillenen kimlik yapılarının bir parçasıdır. Bell ve Valentine, (1997) İngilizliğin sığır etiyle özdeşleştiğini; ancak bu tür temsil biçimlerinin kriz anlarında (örneğin BSE skandalı) dönüşebildiğini vurgular. Göç, sömürgecilik ve küresel ticaret gibi tarihsel süreçler, *geleneksel* mutfakların dahi melezleşmiş ve geçirgen yapılar olduğunu göstermektedir. Patates ya da domates gibi bugün yerli kabul edilen birçok ürünün aslında dış kaynaklı olması, gıdanın kültürel kimlik üretimindeki evrimsel rolünü ortaya koymaktadır.

Öte yandan iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, kentleşme, nüfus artışı ve tarımsal kaynakların tükenmesi gibi küresel dinamikler, gıda sistemlerini kırılganlaştırmakta ve özellikle yoksul topluluklarda gıda güvensizliğini derinleştirmektedir. Helander (2017), Sahra Altı Afrika gibi bölgelerde bu etkinin daha yıkıcı olduğunu ortaya koymuş; yoksulluk ile nüfus artışı arasındaki korelasyonu ve gıda erişimindeki eşitsizlikleri mekânsal desenler üzerinden analiz etmiştir. Bu çerçevede gıda coğrafyası, hem mekânsal analiz hem de çok değişkenli modelleme açısından stratejik bir disiplin sunmaktadır.

Gıda sistemlerinin analizi, tedarik zincirlerinin işleyişinin yanında bu zincirlerdeki kopuklukların, dışlamaların ve güç ilişkilerinin sorgulanmasını da kapsar. Özellikle kadın emeği bu sistemlerin sürdürülebilirliğinde merkezi bir rol oynarken, görünmez kalmaya devam etmektedir (Cairns & Johnston, 2015). Gibson-Graham (2006) ile Shiva, Emani ve Jafri (1999), bu görünmeyen emeğin hem ekolojik hem de toplumsal sürdürülebilirlik açısından kritik olduğunu vurgular. Bunun yanında, gıda sistemleri ciddi miktarda atık üretmekte; bu atıkların yoksullara yönlendirilmesi, gıdanın yeniden dolaşımında etik sorunları beraberinde getirmektedir (Mena, Adenso-Diaz & Yurt, 2011).

Gıdanın hareketi yalnızca lojistik değil; aynı zamanda tarihsel, sömürgeci ve politik güç ilişkilerini de yansıtmaktadır. Carney (2001), pirincin Amerika kıtasındaki tarımının köleleştirilmiş Afrikalıların bilgi ve emeğine dayandığını ortaya koyar. Bu bağlamda küresel güney, çoğu zaman kaynak sağlayıcı; küresel kuzey ise düzenleyici ve tüketici konumundadır (Tandon & Hall, 2014). Geleneksel tedarik zinciri yaklaşımının ötesinde Aktör-Ağ Teorisi ile tanımlanan gıda ağı modeli, insan ve insan olmayan aktörler arasındaki ilişkileri açıklamakta etkili olmaktadır (Maye vd., 2007).

Bu sistemlerin şekillenmesinde devlet politikaları da belirleyici bir unsurdur. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (CAP) ve ABD'nin Farm Bill'i, gıda üretim süreçlerini ve ticaret akışlarını düzenlerken toplumsal ve çevresel eşitsizlikleri yeniden üretmektedir (Kneafsey vd., 2021). Alternatif Gıda Ağları (AFN) ve La Via Campesina gibi hareketler, gıdayı politik ve kültürel bir hak olarak savunur. Ancak Kloppenburg (1991) ve Shiva vd. (1999), Batı'nın bilgi sistemlerinin bu tür hareketleri bile hegemonik yapılar içinde yeniden şekillendirme riskini taşıdığını öne sürmektedir.

Dolayısıyla küresel gıda sistemlerinin sömürüye dayalı yapıları yalnızca uygulamada değil, bilgi üretiminde de görünür hâle gelmektedir. Mignolo (2007), coğrafi tekniklerin yerel toplulukları nesneleştirdiğini ileri sürerken; postkolonyal coğrafyacılar, yerli bilgi sistemlerinin tanınması gerektiğini savunur (Daigle, 2019; Noxolo, 2017; Power, 2004). Duruz (2019), Singapur ve

Malezya'daki yemek kültürünün postkolonyal şehirlerde füzyon mutfağı olarak yeniden üretildiğini ve bunun hem tüketim hem de kimlik üzerinden yeni alanlar yarattığını göstermektedir. Freidberg (2004) ise Avrupa'daki gıda korkularının Afrika'daki sebze ticaretini nasıl etkilediğini göstererek, sömürgecilik sonrası ticaret ilişkilerinin estetik ve etik tercihler üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, tarım coğrafyasından gıda coğrafyasına uzanan paradigmatic dönüşümü irdelemiş ve bu dönüşümün yalnızca akademik bir eğilim değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerle iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel tarım coğrafyası, üretim ve çevresel koşullara odaklanırken; 1980'lerden itibaren politik ekonomi yaklaşımıyla birlikte gıda coğrafyası, üretim sınırlarını aşarak tedarik zincirleri, dağıtım ilişkileri, tüketim kalıpları ve toplumsal eşitsizliklere yönelmiştir. Bu evrim, gıdanın kapitalist üretim ilişkileri, küresel piyasalar ve sosyo-kültürel yapılar içindeki konumunu sorgulayan yeni bir analitik çerçeve ortaya çıkarmıştır.

Bugün gıda coğrafyası, yalnızca tarımsal mekânların incelenmesiyle sınırlı değildir; kimlik, aidiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, mekânsal adalet ve politik söylemler üzerinden çok katmanlı bir analiz alanına dönüşmüştür. Gıdanın biyolojik olduğu kadar kültürel ve sembolik bir gösterge olması, bu alanı sosyal bilimlerin geniş tartışmalarıyla buluşturmuştur. Göçmen toplulukların yemek üzerinden aidiyetlerini yeniden üretmeleri, ulusal mutfakların politik söylemlerle iç içe geçmesi ya da medyada gıdanın temsilleri, gıdanın kimlik ve hafıza inşasında ne kadar merkezi olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda gıda coğrafyası eleştirel bir yönelim kazanmış; gıda egemenliği, gıda adaleti, gıda çölleri, veganizm, alternatif ağlar ve çevresel sürdürülebilirlik gibi meselelerle kesişmiştir. Bu noktada *kim üretir, kim tüketir, kim aç kalır?* sorusu, yalnızca mekânsal bir mesele olmaktan çıkarak etik ve politik bir tartışmaya dönüşmüştür. Siyah coğrafyalar tarihsel ırkçılık ve yapısal ayrımcılığı görünür kılarken; feminist ve postkolonyal perspektifler, gıda sistemlerinin sömürgeci ve ataerkil yapıları yeniden ürettiğini açığa çıkarmaktadır. Böylece gıda coğrafyası, basit bir üretim–dağıtım analizi olmaktan çıkıp, güç ilişkilerini ve eşitsizlikleri sorgulayan eleştirel bir disiplin haline gelmiştir.

Çalışmada ayrıca gıdanın bedenleştirilmiş doğasına dikkat çekilmiştir. Tat, aroma ve duyuusal deneyimlerin toplumsal normlar ve biyopolitik söylemlerle iç içe geçmesi; obezite, sağlık ve diyet gibi biyopolitik meselelerin gıda üzerinden kurgulanması, gıdayı yalnızca tüketim nesnesi değil, aynı zamanda normların ve duyguların yeniden üretildiği bir alan haline getirmiştir. Bu çıkarım, gıda coğrafyasına duyuusal, kültürel ve bedensel boyutları da dahil eden disiplinlerarası bir derinlik kazandırmaktadır.

Teknolojik gelişmeler de gıda coğrafyasının geleceğini belirleyen kritik bir boyut olarak öne çıkmaktadır. Genetik mühendislik, dikey tarım, laboratuvar etleri, yapay zekâ destekli gıda üretimi ve 3D baskı teknolojileri, gıdanın tanımını ve dolaşımını kökten değiştirmektedir. Ancak bu yenilikler, Yeşil Devrim örneğinde olduğu gibi her zaman eşit yararlar sağlamamakta; kimi zaman çevresel ve toplumsal maliyetler doğurmaktadır. Dolayısıyla teknoloji, gıda coğrafyasında yalnızca yenilikçi bir araç değil; aynı zamanda etik, politik ve mekânsal eşitsizlikleri tartışmayı zorunlu kılan bir unsur haline gelmiştir.

Bir diğerk önemli çıkarım, gıda yönetişiminin ölçekler arası dönüşümüne ilişkindir. Literatürde giderek öne çıkan eğilim, gıda yönetişiminin ulusal ölçekten kentsel ölçeğe kaydığına işaret etmektedir. Kentler, yalnızca tüketim mekânları değil; aynı zamanda sürdürülebilir gıda politikalarının, adalet ve dayanışma ağlarının üretildiği laboratuvarlar hâline gelmiştir. Yerel yönetimler ve sivil toplum ağları, gıda politikalarını dönüştürme kapasitesine sahiptir. Böylece gıda, ekonomik olduğu kadar kültürel ve politik bir mücadele alanına da dönüşmektedir.

Küreselleşme, iklim değişikliği, tekelleşme ve artan eşitsizlikler, gıda sistemlerini kırılganlaştırmakta; özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı toplulukların gıdaya erişimini daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada gıda coğrafyasının sunduğu çok ölçekli, disiplinlerarası ve eleştirel perspektif, yalnızca akademik analizler için değil; aynı zamanda sürdürülebilir politikalar geliştirmek ve toplumsal dönüşüm sağlamak için de vazgeçilmezdir. Bu bağlamda gıda coğrafyası günümüzde yalnızca *nerede üretim yapıldığını* değil; *nasıl üretildiğini*, *kim için üretildiğini* ve *üretimin hangi toplumsal, kültürel ve çevresel sonuçlar doğurduğunu* sorgulayan bir disiplin hâline gelmiştir. Gıdayı mekânsal düzenlemelerin ötesinde, kimlik, kültür, siyaset ve toplumsal eşitsizliklerle birlikte ele alan bu yaklaşım, hem geçmişin mirasını hem de geleceğin sorumluluklarını taşıyan güçlü bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle gıda coğrafyası, yalnızca akademik bir alan değil; eleştirel düşünceyi, politika üretimini ve yerel müdahaleyi buluşturan kurucu bir bilgi pratiği olarak görülmelidir.

Bununla birlikte, bu çalışmadan çıkan önemli bir sonuç da gıda coğrafyasında hâlen geniş araştırma alanlarının var olduğudur. Özellikle iklim değişikliğine uyumlu agroekolojik yaklaşımlar; dijitalleşme ve platform kapitalizminin kentsel gıda sistemleri üzerindeki etkileri; göç ve kültürel etkileşimlerin mutfak pratiklerine yansımaları; alternatif gıda ağlarının içerme–dışlama dinamikleri; posthümanist ve duysal yaklaşımların açtığı teorik imkanlar; yerel ve küresel düzeyde gıda yönetişimi ilişkileri, gelecekteki araştırma gündemini şekillendirecek başlıca konular arasında yer almaktadır. Bu çeşitlilik, gıda coğrafyasının yalnızca teorik derinliğini artırmakla kalmayacak; aynı zamanda toplumsal adalet, sürdürülebilirlik ve kültürel çeşitliliğe katkı sağlayacak pratik çözümler üretme kapasitesini de güçlendirecektir.

Notlar

1. Liberal sanatlar, bireyin entelektüel gelişimini hedefleyen, beşeri bilimler, sosyal bilimler ve doğa bilimlerini kapsayan geniş tabanlı bir eğitim anlayışıdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin eleştirel düşünme, etik sorgulama ve toplumsal meselelerle ilişki kurma becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Gıda çalışmaları bu nedenle teknik bilimlerden farklı olarak kültür, kimlik ve politika gibi alanlara da yoğunlaşır (Williams Forson & Counihan, 2012).

Referanslar/References

- Agyeman, J. & McEntee, J. (2014). Moving the field of food justice forward through the lens of urban political ecology. *Geography Compass*, 8(3), 211–220. <https://doi.org/10.1111/gec3.12122>
- Akalın, M. (2014). İklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkileri: Bu etkileri gidermeye yönelik uyum ve azaltım stratejileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 351–377.
- Aliyev, P. (2023). Rusya-Ukrayna savaşı ve Afrika’da gıda güvenliği. *Africana*, 3(1), 36–50.
- Alkon, A. H. & Agyeman, J. (2011). *Cultivating food justice: Race, class, and sustainability*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Alkon, A. H. & Guthman, J. (2017a). Introduction. In A. H. Alkon & J. Guthman (Eds.), *The new food activism: Opposition, cooperation, and collective action* (pp. 1–28). Oakland: University of California Press.
- Alkon, A. H. & Guthman, J. (2017b). Conclusion: A new food politics. In A. H. Alkon & J. Guthman (Eds.), *The new food activism: Opposition, cooperation, and collective action* (pp. 316–324). Oakland: University of California Press.
- Aliağaoğlu, A. (2019). Tarihsel süreçte Dünya’da ve Türkiye’de tarım coğrafyası alanındaki çalışmalar. *Coğrafi Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Geographical Sciences*, 17(2), 367–383. <https://doi.org/10.33688/aucbd.593693>
- Allen, P., FitzSimmons, M., Goodman, M., Warner, K. (2003). Shifting plates in the agrifood landscape: The tectonics of alternative agrifood initiatives in California. *Journal of Rural Studies*, 19(1), 61–75.
- Anderson, B. & Tolia-Kelly, D. (2004). Matter(s) in social and cultural geography. *Geoforum*, 35(6), 669–674.
- Ateş Akkaya, D., Tunçel, H., ve Günay, S. (2024, October 8–10). Gıda coğrafyası ve kentsel tarım ilişkisi. TÜCAUM 2024 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, Türkiye.
- Atkins, P.J.(1988). Redefining agricultural geography as the geography of food. *Area*, 20(3), 281–283.
- Atkins, P. J. & Bowler, I. (2001). *Food in society: Economy, culture, geography*. London: Hodder Education.
- Aydın, A. (2024). Tarımsal üretim, biyoçeşitlilik ve gıda güvenliği. In M. E. Aydın, K. Şahin, ve S. Ercişli (Eds.), *Biyoçeşitlilik, tarım ve gıda* (pp. 239–256). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Aygun, O., Aygun, I., ve Kaya, M. (2025). Using aspect-based sentiment analysis to evaluate the global effects of the food security crisis during the Russia-Ukraine war. *Global Food Security*, 44, 100828.
- Bahtiyar Karadeniz, C., ve Ergün, Y. (2025). Permakültür alanında bilimsel üretim: Bibliyometrik ve görsel haritalama. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 28(6), 1557–1574. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdoga.vi.1691020>
- Battersby, J. (2012). Beyond the food desert: Finding ways to speak about urban food security in South Africa. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 94(2), 141–159. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2012.00401.x>
- Belasco, W. (2008). *Food: The key concepts*. Oxford ve New York: Berg.
- Bell, D. (2002). Fragments for a New Urban Culinary Geography, *Journal for the Study of Food and Society*, 6(1), 31–35
- Bell, D., ve Valentine, G. (1997). *Consuming geographies: We are where we eat*. London: Routledge.
- Bellows, A. C., & Hamm, M. W. (2002). U.S.-based community food security: Influences, practice, debate. *Journal for the Study of Food and Society*, 6(1), 31–44. <https://doi.org/10.2752/152897902786732725>
- Bennett, J. (2009). *Vibrant matter: A political ecology of things*. Durham, NC: Duke University Press.
- Birnbaum, A., & Lütke, P. (2023). Food and governmentality in the green city: The case of German food policy councils. *Urban Planning*, 8(1), 388–398. <https://doi.org/10.17645/up.v8i1.6136>
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York, NY: United Nations. Erişim adresi: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Block, J., Seward, M., & James, P. (2018). Food environment and health. In D. T. Duncan, L. K. Kawachi, & R. G. Glass (Eds.), *Neighborhoods and health* (2nd ed., pp. 165–185). Oxford: Oxford University Press.
- Boote, D. N., & Beile, P. (2005). Scholars before researchers: On the centrality of the dissertation literature review in research preparation. *Educational Researcher*, 34(6), 3–15. <https://doi.org/10.3102/0013189X034006003>
- Boyle, M. (2015). *Human geography: A short introduction* (1st ed.). Chichester: Wiley Blackwell.
- Bowler, I. R. (1985). Agricultural geography. *Progress in Human Geography*, 9(2), 255–263.
- Bowler, I. R., & Ilbery, B. W. (1987). Redefining agricultural geography. *Area*, 19(4), 327–332.

- Bryant, C. R., & Johnston, T. R. R. (1992). *Agriculture in the city's countryside*. Toronto: University of Toronto Press.
- Buldeo Rai, H., Mariquivoi, J., Schorung, M., & Dablan, L. (2023). Dark stores in the City of Light: Geographical and transportation impacts of 'quick commerce' in Paris. *Research in Transportation Economics*, 100, 101333.
- Bulut, İ. (2010). Tarım coğrafyası. In C. Şahin (Ed.), *Genel beşeri ve ekonomik coğrafya* (pp.135-198). Ankara: Gündüz Yay.
- Burton, R. J. F. (2004a). Seeing through the 'good farmer's' eyes: Towards developing an understanding of the social symbolic value of 'productivist' behaviour. *Sociologia Ruralis*, 44(2), 195–215.
- Burton, R. J. F. (2004b). Reconceptualising the "behavioural" approach in agricultural studies: A socio-psychological perspective. *Journal of Rural Studies*, 20(3), 359–371. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2003.12.001>
- Busch, L. (2003). Virgil, vigilance, and voice: Agrifood ethics in an age of globalization. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 16(5), 459–477. <https://doi.org/10.1023/A:1026378322347>
- Büke, A., Tatar, M. F., ve Doğan, O. (2024). COVID-19 and the neoliberal resilience of food provision in Istanbul: Non-regulation and agility in the fruit ve vegetable wholesale markets. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 29(2), 103–122. <https://doi.org/10.48416/ij saf.v29i2.531>
- Cairns, K., & Johnston, J. (2015). Choosing health: Embodied neoliberalism, postfeminism, and the "do-diet." *Theory and Society*, 44(2), 153–175. <https://doi.org/10.1007/s11186-015-9248-y>
- Carney, J. A. (2001). African rice in the Columbian exchange. *The Journal of African History*, 42(3), 377–396.
- Chen, X. (2014). Bringing time into measure of food access: Place and people (Unpublished doctoral dissertation). Ohio.
- Chung, N. (2024). Thinking food delivery platforms infrastructurally: The practices and politics of Baemin's infrastructuralisation in Seoul. *New Technology, Work and Employment*, 40(1), 1–18.
- Clapp, J., & Fuchs, D. (2009). *Corporate power in global agrifood governance*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Clapp, J. (2012). *Food*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
- Cohen, N., & Ilieva, R. T. (2021). Expanding the boundaries of food policy: The turn to equity in New York City. *Food Policy*, 103, Article 102012. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102012>
- Coulombe, H., & Wodon, Q. (2008). Assessing the geographic impact of higher food prices in Guinea (Policy Research Working Paper No. 4743). Washington, DC: World Bank.
- Counihan, C., & Van Esterik, P. (2013). *Food and culture: A reader*. London: Routledge.
- Cook, I. (2006). Geographies of food: Following. *Progress in Human Geography*, 30(5), 655–666.
- Cook, I. (2008). Geographies of food: Mixing. *Progress in Human Geography*, 32(6), 821–833.
- Cook, I., Hobson, K., Hallett, L., Guthman, J., Murphy, A., Hulme, A., & Sheller, M. (2010). Geographies of food: Afters. *Progress in Human Geography*, 35(1), 104–120. <https://doi.org/10.1177/0309132510388196>
- Cummins, S., & Macintyre, S. (2002a). "Food deserts"- Evidence and assumption in health policy making. *British Medical Journal*, 325, 436–438. <https://doi.org/10.1136/bmj.325.7361.436>
- Cummins, S., & Macintyre, S. (2002b). A systematic study of an urban foodscape: The price and availability of food in Greater Glasgow. *Urban Studies*, 39(11), 2115–2130. <https://doi.org/10.1080/0042098022000011399>
- Çakmak, B., & Gökalp, Z. (2011). Climate change and effective water utilization. *Research Journal of Agricultural Sciences*, 1, 87–95. ve *Food*, 29(2).83-103
- Daigle, M. (2019). Tracing the terrain of indigenous food sovereignties. *The Journal of Peasant Studies*, 46(2), 297–315.
- Deaton, A., & Lubotsky, D. (2003). Mortality, inequality and race in American cities and states. *Social Science & Medicine*, 56(6), 1139–1153. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00115-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00115-4)
- Del Casino, V. J., Jr. (2015). Social geography I: Food. *Progress in Human Geography*, 39(6), 800–808.
- Diamond, J. (1997). *Guns, germs, and steel: The fates of human societies*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Doğan, M. (2024). Sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliği: İklim dostu çözümler. İçinde C. Karaman (Ed.), *Sürdürülebilir gelecek için çevre, enerji ve yapay zeka: Küresel çözümler ve stratejiler* (pp. 109–124). İstanbul: Efe Akademi.
- Doğan, S. Ö. (2018). Tarım coğrafyası. İçinde M. Doğan ve Ö. S. Doğan (Eds.), *Beşeri ve ekonomik coğrafya*, Ankara:
- Doğan, S. ve Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21–25.

- Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2020). Tarım coğrafyası (5. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Duchenne-Moutien, R. A., & Neetoo, H. (2021). Climate change and emerging food safety issues: A review. *Journal of Food Protection*, 84(11), 1884–1897. <https://doi.org/10.4315/JFP-21-141>
- Dumrul, Y., ve Dumrul, C. (2017). Karbon vergilerinin iklim değişikliği ve ekonomi üzerindeki etkileri: Bir literatür taraması. İçinde H. Atik (Ed.), Küresel ısınma, iklim değişikliği ve sosyo-ekonomik özellikleri (pp. 279–295). Ankara: Nobel Yay
- Duruz, J. (2019). Geographies of fusion: Re-imagining Singaporean and Malaysian food in global cities of the West. In C. Leong-Salobir (Ed.), *Routledge handbook of food in Asia*. London: Routledge.
- Everett, S., & Aitchison, C. (2008). The role of food tourism in sustaining regional identity: A case study of Cornwall, South West England. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 150–167. <https://doi.org/10.2167/jost696.0>
- FAO. (2019). The urban food agenda: Leveraging food systems for sustainable and resilient cities. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. Erişim adresi: <https://www.fao.org/urban-food-agenda>
- FAO. (2022). The state of food and agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- FAO. (2023a). The state of food security and nutrition in the world. Rome: Food and Agriculture Organization of the UN.
- FAO. (2023b). FAO in the Occupied Palestinian Territory: Annual report. Rome: Food and Agriculture Organization of the UN.
- UN-Habitat. (2017). New urban agenda. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme. Erişim adresi: <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda/>
- Fattibene, D., Mazzocchi, G., Antonelli, M., & Marino, D. (2023). Modelling food policies in Italian urban agendas in the time of Covid-19: Experiences, challenges and opportunities. *Cities*, 135, 103563.
- Feagan, R. (2007). The place of food: Mapping out the ‘local’ in local food systems. *Progress in Human Geography*, 31(1), 23–42. <https://doi.org/10.1177/0309132507073527>
- Fischer, B., Fisher, J., & Wah, F. (1999). Foodculture: Tasting identities and geographies in art. Toronto: YYZ Books.
- Freidberg, S. (2004). French beans and food scares: Culture and commerce in an anxious age. Oxford: Oxford University Press.
- Furey, S., Strugnell, C., & McIlvee, H. (2001). An investigation of the potential existence of ‘food deserts’ in rural and urban areas of Northern Ireland. *Agriculture and Human Values*, 18(4), 447–457. <https://doi.org/10.1023/A:1015222104271>
- Gatrell, J. D., Reid, N., & Ross, P. S. (2012). Local food systems in old industrial regions: Concepts, spatial context, and local practice. In N. Reid (Ed.), *Dynamics of economic space* (pp. 1–5). London: Routledge.
- Gee, G., & Payne-Sturges, D. C. (2005). Environmental health disparities: A framework integrating psychosocial and environmental concepts. *Environmental Health Perspectives*, 112(17), 1645–1653. <https://doi.org/10.1289/ehp.7074>
- Glantz, M. H., Gommers, R., & Ramasamy, S. (2009). Coping with a changing climate: Considerations for adaptation and mitigation in agriculture. *Environment and Natural Resources Management Series*. Rome: FAO.
- Giambartolomei, G., Forno, F., & Sage, C. (2021). How food policies emerge: The pivotal role of policy entrepreneurs as brokers and bridges of people and ideas. *Food Policy*, 103, 102038. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102038>
- Gibson-Graham, J. K. (2006). A postcapitalist politics. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Goodman, D., & DuPuis, E. M. (2002). Knowing food: The political economy of food. Oxford: Oxford University Press.
- Goodman, D., DuPuis, E. M., & Goodman, M. (2012). Alternative food networks: Knowledge, practice and politics. London
- Goodman, M. K. (2016). Food geographies I: Relational foodscapes and the busy-ness of being more-than-food. *Progress in Human Geography*, 40(2), 257–266. <https://doi.org/10.1177/0309132515570192>
- Göney, S. ve Doğan, Ö. S. (2018). Sıcak bölgelerde ziraat hayatı (2. bs.). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481–510. <https://doi.org/10.1086/228311>
- Gregory, P. J., Ingram, J. S. I., & Brklacich, M. (2005). Climate change and food security. *Philosophical transactions of the royal society b: Biological Sciences*, 360(1463), 2139–2148. <https://doi.org/10.1098/rstb.2005.1745>
- Grigg, D. (1974). The agricultural systems of the world: An evolutionary approach. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grigg, D. (1995). An introduction to agricultural geography. London: Routledge.

- Grigg, D. (2005). An introduction to agricultural geography (2nd ed.). London: Routledge.
- Güran, H. Ş. (2024). İklim değişikliği ve gıda güvencesi. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, 2(2), 205–212.
- Halfacree, K. H. (1993). Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies*, 9(1), 23–37. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90003-3)
- Halkin, V. (2024). The role of Ukraine in ensuring global food security: Current challenges and prospects. *Grassroots Journal of Natural Resources*, 7(3), s396–s419. <https://doi.org/10.33002/nr2581.6853.0703ukr20>
- Halliday, J., & Baeling, D. (2018). The role and engagement of mayors in local food policy groups: Comparing the cases of London and Bristol. In D. Barling (Ed.), *Advances in food security and sustainability* (pp.177–209). London: Aca Press.
- Harvey, D. (1990). Between space and time: Reflections on the geographical imagination. *Annals of the Association of American Geographers*, 80(3), 418–434. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1990.tb00305.x>
- Harvey, D. (1996). *Justice, nature and the geography of difference*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Havewala, F. (2021). The dynamics between the food environment and residential segregation: An analysis of metropolitan areas. *Food Policy*, 103, 102015. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102015>
- Hayes-Conroy, A. (2010). Feeling slow food: Visceral fieldwork and empathetic research relations in the alternative food movement. *Geoforum*, 41(5), 734–742. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.04.005>
- Helander, H. (2017). *Geographic disparities in future global food security: Exploring the impacts of population development and climate change* (Doctoral dissertation, Uppsala University).
- Hendrickson, D., Smith, C., & Eikenberry, N. (2006). Fruit and vegetable access in four low-income food desert communities in Minnesota. *Agriculture and Human Values*, 23(3), 371–383. <https://doi.org/10.1007/s10460-006-9002-8>
- Heynen, N., Kurtz, H. E., & Trauger, A. (2012). Food justice, hunger and the city. *Geography Compass*, 6(5), 304–311.
- Hıdıroğlu, D. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de yeşil devrim anlayışı. In A. E. Peker (Ed.), *İklim değişikliği ve yeşil kalkınma* (pp. 35–60). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Horst, M., McClintock, N., & Hoey, L. (2017). The intersection of planning, urban agriculture, and food justice: A review of the literature. *Journal of the American Planning Association*, 83(3), 277–295.
- Howard, P. H. (2016). Concentration and power in the food system: Who controls what we eat? In D. Goodman & M. K. Goodman (Eds.), *Contemporary food studies*. London: Bloomsbury Academic.
- Hsu, Y. Y., & Han, H. (2024). Understanding urban food systems: A spatial and temporal analysis in Sydney, Australia. *Cities*, 155, 104570. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104570>
- IFPRI. (2025). *Global food policy report*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute. Retrieved from: <https://www.ifpri.org/global-food-policy-report/>
- Ilbery, B. (1985). *Agricultural geography: A social and economic analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Ilbery, B. W. (1998). *The geography of rural change*. Harlow: Longman.
- Ilbery, B., & Bowler, I. (1998). From agricultural productivism to post-productivism. In B. Ilbery (Ed.), *The geography of rural change* (pp. 57–84). London: Routledge.
- Ilbery, B., & Maye, D. (2006). Retailing local food in the UK. *Geography*, 91(3), 266–278.
- Ivashova, L., & Komarov, O. (2024). Export of Ukrainian grain: Problems and mechanisms of ensuring global food security. *Customs Scientific Journal*, 1(1), 49–61. <https://doi.org/10.32782/2308-6971/2024.1.6>
- Jackson, P., Watson, M., & Piper, N. (2013). Locating anxiety in the social: The cultural mediation of food fears. *European Journal of Cultural Studies*, 16(1), 24–42. <https://doi.org/10.1177/1367549412467171>
- Johnston, J., & Baumann, S. (2015). *Foodies: Democracy and distinction in the gourmet foodscape*. London: Routledge.
- Jia, N., Xia, Z., Li, Y., et al. (2024). The Russia-Ukraine war reduced food production and exports with a disparate geographical impact worldwide. *Communications Earth & Environment*, 5, 765. <https://doi.org/10.1038/s43247-024-01915-5>
- Kadıoğlu, M., Ünal, Y., İlhan, A., & Yürük, C. (2017). Türkiye’de iklim değişikliği ve tarımda sürdürülebilirlik. İstanbul: Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu.
- Karabayır, A. (2025). İklim değişikliğinin tarım ve hayvancılığa etkileri. *Şura Akademi Dergisi*, 8, 11–22.
- Kasper, C., Brandt, J., Lindschulte, K., & Giseke, U. (2017). The urban food system approach: Thinking in spatialized systems.

- Agroecology and Sustainable Food Systems*, 41(8), 1009–1025. <https://doi.org/10.1080/21683565.2017.1334737>
- Kaygalak, İ. (2023). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde tarım coğrafyasının tarihsel gelişimi üzerine. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), 1–14. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1348826>
- Kayın, N. ve Kızıl Aydemir, S. (2023). İklim değişikliği ve sürdürülebilir tarımın gıda güvenliğine etkisi. İçinde D. Yücel ve C. Yücel (Ed.), *Sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliği* (pp. 5–28). Ankara: İksad Yayınevi.
- Kizos, T., & Hristos, V. (2010). Alternative agri-food geographies? Geographic indications in Greece. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102(2), 220–235. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2010.00607.x>
- Kirsch, S., & Mitchell, D. (2004). The nature of things: Dead labor, nonhuman actors, and the persistence of Marxism. *Antipode*, 36(4), 687–705. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2004.00439.x>
- Kloppenborg, J., Jr. (1991). Social theory and the de/reconstruction of agricultural science: Local knowledge for an alternative agriculture. *Rural Sociology*, 56(4), 519–548. <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.1991.tb00445.x>
- Kneafsey, M., Maye, D., Holloway, L., & Goodman, M. K. (2021). Geographies of food: An introduction. In L. Long (Ed.), *The food and folklore reader*. London: Bloomsbury Publishing.
- Kotz, M., Kuik, F., Lis, E., (2024). Global warming and heat extremes to enhance inflationary pressures. *Communications Earth & Environment*, 5, 116. <https://doi.org/10.1038/s43247-023-01173-x>
- Kremer, P., & DeLiberty, T. L. (2011). Local food practices and growing potential: Mapping the case of Philadelphia. *Applied Geography*, 31(4), 1252–1261. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2011.01.007>
- Kurukulasuriya, P., & Rosenthal, S. (2003). Climate change and agriculture: A review of impacts and adaptations. Washington, DC: World Bank, Environment Department.
- Lang, T., & Barling, D. (2012). Food security and food sustainability: Reformulating the debate. *The Geographical Journal*, 178(4), 313–326. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4959.2012.00480.x>
- Lang, T., & Heasman, M. (2015). Food wars: The global battle for mouths, minds and markets (2nd ed.). London: Routledge.
- LeClair, M. S., & Aksan, A. M. (2014). Redefining the food desert: Combining GIS with direct observation to measure food access. *Agriculture and Human Values*, 31(4), 537–547. <https://doi.org/10.1007/s10460-014-9501-y>
- Li, C. E., Lin, Z. H., Hsu, Y. Y., & Kuo, N. W. (2023). Lessons from COVID-19 pandemic: Analysis of unequal access to food stores using the Gini coefficient. *Cities*, 135, 104163. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104163>
- Long, L. M. (1998). Culinary tourism: A folkloristic perspective on eating and otherness. *Southern Folklore*, 55(3), 181–204.
- Longhurst, R., Johnston, L., & Ho, E. (2009). A visceral approach: Cooking ‘at home’ with migrant women in Hamilton, New Zealand. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34(3), 333–345.
- MacLachlan, M. J., Adjemian, M. K., Etienne, X., et al. (2025). Adaptive food price forecasting improves public information in times of rapid economic change. *Nature Communications*, 16, 6282. <https://doi.org/10.1038/s41467-025-61660-x>
- Mandelblatt, B. (2012). *Geography of food* (J. M. Pilcher, Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Marsden, T. (2000). Food matters and the matter of food. *Sociologia Ruralis*, 40(1), 20–29.
- Marsden, T., Murdoch, J., Lowe, P., Munton, R., & Flynn, A. (1993). *Constructing the countryside*. London: UCL Press.
- Maye, D. (2019). ‘Smart food city’: Conceptual relations between smart city planning, urban food systems and innovation theory. *City, Culture and Society*, 16, 18–24. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.03.002>
- Maye, D., Holloway, L., & Kneafsey, M. (2007). *Alternative food geographies: Representation and practice*. Bingley: Emerald GP.
- McKinnon, R. A., Handy, S., Reedy, J., & Rodgers, A. B. (2009). Measuring the food and physical activity environments: Shaping the research agenda. *American Journal of Preventive Medicine*, 36(4), S81–S85.
- McMichael, P. (2009). A food regime analysis of the world food crisis. *Agriculture and Human Values*, 26(4), 281–295.
- Mena, C., Adenso-Díaz, B., & Yurt, Ö. (2011). The causes of food waste in the supplier–retailer interface: Evidences from the UK and Spain. *Resources, Conservation and Recycling*, 55(6), 648–658.
- Mignolo, W. D. (2007). Introduction: Coloniality of power and de-colonial thinking. *Cultural Studies*, 21(2–3), 155–167.
- Minot, N., Baulch, B., & Epprecht, M. (2006). *Poverty and inequality in Vietnam: Spatial patterns and geographic determinants*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.
- Mol, A. (2008a). Política ontológica: Algumas ideias e várias perguntas. In J. A. Nunes & R. Roque (Eds.), *Objectos impuros*:

- Experiências em estudos sociais da ciência. Porto: Edições Afrontamento.
- Mol, A. (2008b). The logic of care: Health and the problem of patient choice. London: Routledge.
- Morgan, K. (2009). Feeding the city: The challenge of urban food planning. *International Planning Studies*, 14(4), 341–348.
- Morgan, K. (2013). The rise of urban food planning. *International Planning Studies*, 18(1), 1–4.
- Morgan, K., Marsden, T., & Murdoch, J. (2006). *Worlds of food: Place, power, and provenance in the food chain*. Oxford: UnPress.
- Morgan, W. B., & Munton, R. J. C. (1971). *Agricultural geography* (1st ed.). London: Methuen.
- Morley, A., & Morgan, K. J. (2021). Municipal foodscapes: Urban food policy and the new municipalism. *Food Policy*, 103.
- Naughton, C. C. (2016). Modeling food security, energy, and climate and cultural impacts of a process: The case study of shea butter in Sub-Saharan Africa (Master's thesis). University of South Florida, Scholar Commons.
- Nicholls, W. (2009). Place, networks, space: Theorising the geographies of social movements. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34(1), 78–93.
- Noxolo, P. (2017). Decolonial theory in a time of the re-colonisation of UK research. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 42(3), 342–344. <https://doi.org/10.1111/tran.12202>
- OCHA. (2024). Occupied Palestinian Territory: Humanitarian needs and response update. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.
- OECD. (2021). *Agricultural policy monitoring and evaluation*. Paris: OECD Publishing.
- Özkurt, İ. C. (2024). İklim değişikliğinin Türkiye’de tarımsal üretime etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 27(Suppl. 1), 263–275. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.1394627>
- Panelli, R. (2010). More-than-human social geographies: Posthuman and other possibilities. *Progress in Human Geography*, 34(1), 79–87.
- Parkinson, A. (2010). Resourcing the food crisis: Geographies of food. *Geography*, 95(2), 88–93.
- Patel, R. (2009). Food sovereignty. *The Journal of Peasant Studies*, 36(3), 663–706.
- Pehlivan, Ö. Ü. T. (2023). Gıdadan toprağa gastronomi. İçinde Y. L. Mert (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar-I* (pp. 195–213). İstanbul: Artıkel Akademi.
- Power, M. (2004). *Rethinking development geographies*. London: Routledge.
- Pretty, J. (2002). *Agri-culture: Reconnecting people, land and nature*. London: Earthscan.
- Probyn, E. (2000). *Carnal appetites: Foodsexidentities*. London & New York: Routledge.
- Ramírez, M. M. (2015). The elusive inclusive: Black food geographies and racialized food spaces. *Antipode*, 47(3), 748–769.
- Reese, A.M. (2019). *Black food geographies: Race, self-reliance, and food access in Washington, D.C.* Chapel Hill.
- Reisig, V., & Hobbiss, A. (2000). Food deserts and how to tackle them: A study of one city’s approach. *Health Education Journal*, 59(2), 137–149.
- Robinson, G. (2003). *Geography of agriculture: Globalisation, restructuring and sustainability*. Oxford: Oxford Univ Press.
- Rumney, T. A. (2011). Food and drink: Geographical studies. *Material Culture*, 43(1), 61–103.
- Rut, M., & Davies, A. R. (2024). Food sharing in a pandemic: Urban infrastructures, prefigurative practices and lessons for the future. *Cities*, 145, 104609. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104609>
- Saccone, D., & Vallino, E. (2025). Global food security in a turbulent world: Reviewing the impacts of the pandemic, the war and climate change. *Agricultural Economics*, 13, 47. <https://doi.org/10.1186/s40100-025-00388-0>
- Sargent, S. (1985). *The foodmakers*. Ringwood: Penguin.
- Shanahan, D. (2002). The geography of food. *Journal for the Study of Food and Society*, 6(2), 6–9.
- Shannon, J. (2016). Beyond the supermarket solution: Linking food deserts, neighborhood context, and everyday mobility. *Annals of the American Association of Geographers*, 106(1), 186–202.
- Shapiro, A. (2022). Platform urbanism in a pandemic: Dark stores, ghost kitchens, and the logistical-urban frontier. *Journal of Consumer Culture*, 23(1), 1–20.

- Shaw, H. J. (2017). Consuming geographies of food: Diet, food deserts and obesity. London: Routledge.
- Shiva, V. (1993). The violence of the Green Revolution: Third World agriculture, ecology, and politics. London: Zed Books.
- Shiva, V., Emani, A., & Jafri, H. A. (1999). Globalisation and threat to seed security: Case of transgenic cotton trials in India. *Economic and Political Weekly*, 34(10/11), 601–613.
- Sırma, N. (2023). Türkiye'nin sürdürülebilir gıda sistem dinamikleri (Yüksek Lisans Tezi). Topkapı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları ABD.
- Slocum, R., & Saldanha, A. (2016). Geographies of race and food: Fields, bodies, markets. London: Routledge.
- Smith, B. (2020). Black food geographies: Race, self-reliance, and food access in Washington, D.C. By Ashanté M. Reese. *Journal of Southern History*, 86(2), 498–499.
- Sonnino, R. (2019). The cultural dynamics of urban food governance. *City, Culture and Society*, 16, 12–17.
- Stein, D. B. (2011). Food deserts and food swamps in Hillsborough County, Florida: Unequal access to supermarkets and fast-food restaurants (Doctoral dissertation). University of South Florida, Scholar Commons.
- Stellmach, D. (2019). Mass starvation: The history and future of famine. *International Affairs*, 95(5), 1181–1182.
- Swyngedouw, E. (1997). Power, nature, and the city: The conquest of water and the political ecology of urbanization in Guayaquil, Ecuador: 1880–1990. *Environment and Planning A*, 29(2), 311–332.
- Symes, D., & Marsden, T. (1985). Industrialisation of agriculture: Intensive livestock farming in Humberside. In M. J. Healey & B. W. Ilbery (Eds.), *The industrialization of the countryside* (pp. 99–112). Norwich: Geo Books.
- Şahin, C., ve Doğanay, H. (2000). Türkiye coğrafyası. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şaylan, L. (2024). İklim değişikliği ve tarımsal biyoçeşitliliğe etkisi. İçinde M. E. Aydın, K. Şahin ve S. Ercişli (Ed.), *Biyoçeşitlilik, tarım ve gıda* (pp. 7–20). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Talamini, G., Li, W., & Li, X. (2022). From brick-and-mortar to location-less restaurant: The spatial fixing of on-demand food delivery platformization. *Cities*, 128, 103820. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103820>
- Tandon, R., & Hall, B. (2014). Majority world foundations of community based research. In R. Munck (Ed.), *Higher education and community based research* (pp. 53–68). London: Palgrave Macmillan.
- Tarrant, J. R. (1980). The geography of food aid. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 5(2), 125–140.
- Tunçel, H. (2016). Temel kavramlar. İçinde S. Günay (Ed.), *Gıda coğrafyası* (pp. 2–32). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tümerterkin, E. ve Özgüç, N. (2009). Beşeri coğrafya: İnsan, kültür, mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümerterkin, E. ve Özgüç, N. (2022). Ekonomik coğrafya: Küreselleşme ve kalkınma (18. baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UNCTAD. (2023). The impact of the Black Sea Grain Initiative on Ukraine. U. Nations Conference on Trade and Development.
- Valenzuela-Levi, N., Ponce-Mendez, J., Madrid-Solorza, S., & Miranda, M. (2024). Community kitchens as metropolitan infrastructure: Mapping the fight against food insecurity in Santiago de Chile during COVID-19. *Cities*, 155, 105481.
- Vivero-Pol, L. J. (2017). The idea of food as commons or commodity in academia: A systematic review of English scholarly texts. *Journal of Rural Studies*, 53, 182–201.
- Wallace, I. (1985). Towards a geography of agribusiness. *Progress in Human Geography*, 9(4), 411–451.
- Walker, R. E., Keane, C. R., & Burke, J. G. (2010). Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature. *Health & Place*, 16(5), 876–884.
- Watts, M. J., & Goodman, D. (1997). Agrarian questions: Global appetite, local metabolism: Nature, culture, and industry, in fin-de-siècle agro-food systems. In D. Goodman & M. J. Watts (Eds.), *Globalising food* (pp. 1–32). London: Routledge.
- Watts, D. C. H., Ilbery, B., & Maye, D. (2008). Making reconnections in agro-food geography: Alternative systems of food provision. *Progress in Human Geography*, 29(1), 22–40.
- WFP. (2023). Palestine situation report. World Food Programme. Retrieved from: <https://www.wfp.org/publications/situation-report-palestine-2023-present>
- Williams-Forsen, P., & Counihan, C. (Eds.). (2012). Taking food public: Redefining foodways in a changing world. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315881065>
- Winter, M. (2003). Geographies of food: Agro-food geographies—making reconnections. *Progress in Human Geography*,

- 27(4), 505–513.
- Winter, M. (2004). Geographies of food: Agro-food geographies—farming, food and politics. *Progress in Human Geography*, 28(5), 664–670.
- Winter, M. (2005). Geographies of food: Agro-food geographies—food, nature, farmers and agency. *Progress in Human Geography*, 29(5), 609–617.
- Wrigley, N., Warm, D., & Margetts, B. (2003). Deprivation, diet, and food-retail access: Findings from the Leeds ‘food deserts’ study. *Environment and Planning A*, 35(1), 151–188.
- Yiğit Özüdoğru, H. ve Eren, E. (2022). Yemek ve coğrafya. İçinde M. Aksoy, İ. Çekiç ve G. S. Tahmaz (Ed.), *Yemeğin kültürel temelleri* (pp. 61–90). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zaimoğlu, Z. (2019). İklim değişikliği ve Türkiye tarımı etkileşimi. *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi*, 7. Retrieved from: https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/Tar%C4%B1m_ZZ.pdf
- Zentgraf, L. L. (2025). How democratic is just enough? Critical reflections on the transformative potential of the Berlin Food Policy Council. *Urban Planning*, 10, 1–26.